

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

Pedagogická fakulta

Katedra českého jazyka a literatury

JANA HANZALÍKOVÁ

VII. ročník – prezenční studium

Obor: český jazyk – křesťanská výchova

VÝVOJ NÁŘEČÍ V OBCI PITÍN

Diplomová práce

Vedoucí práce: PhDr. Hana Marešová, Ph.D.

Olomouc 2011

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne 30. 3. 2011

vlastnoruční podpis

Poděkování

Děkuji PhDr. Haně Marešové, Ph.D., za odborné vedení práce, poskytování rad a materiálových podkladů k práci, dále učitelům základních škol, u nichž jsem prováděla výzkum, a Mgr. Veronice Hanušové za odborné konzultace.

Obsah

1	Úvod	5
2	Teoretická část	7
2.1	Dialektologie ČR	7
2.1.1	Terminologie	7
2.1.2	Diferenciace nářečí ČR	9
2.2	Východomoravská nářeční skupina	11
2.2.1	Hláskový soubor	11
2.2.2	Společné změny v skloňovacích koncovkách	12
2.2.3	Společné změny ve slovesných tvarech	13
2.2.4	Další společné rysy	13
2.3	Charakteristika obce Pitín	15
2.3.1	Geografie	15
2.3.2	Historie	15
3	Praktická část	18
3.1	Dotazníková metoda	18
3.2	Část A	20
3.3	Část B	26
3.3.1	Shrnutí	50
3.4	Část C	53
3.4.1	Zhodnocení slovní zásoby v jednotlivých oblastech	62
4	Závěr	66
	Anotace diplomové práce	68
	Literatura a prameny	69
	Přílohy	

1 Úvod

Pocházím z obce Pitín ležící v chráněné krajinné oblasti na jihovýchodní Moravě. Pitín leží na východní hranici Slovácka a k životu místních obyvatel neodmyslitelně patří nářečí. Jelikož od narození pařím do komunity lidí užívající nářečí k běžnému dorozumívání, je tato mluva také součástí mé vlastní identity. Sama také užívám nářečí v běžné komunikaci a nikdy jsem se nesečkala s negativními ohlasy. Naopak jsem byla vždy nabádána k zachování folklorního dědictví, a to i během vysokoškolského studia.

Během studia na univerzitě jsem se rozhodla věnovat se této problematice trochu více a studovala odbornou literaturu zaměřenou na dané téma. Publikace, které mapovaly stav nářečí v oblasti, kde žiji, však pocházely ze začátku minulého století a věnovaly se dialektologicky zajímavějším lokalitám v okolí, v nichž se nářečí zachovalo jinak (například v důsledku zeměpisné polohy) než u nás. Přestože byly tyto publikace cenným zdrojem informací, stav nářečí, který popisovaly, už plně neodpovídá dnešnímu stavu, neboť na běžnou mluvu obyvatel obce Pitín působí mnohem více vlivů než dříve.

Proto jsme se rozhodli zpracovat tuto problematiku v diplomové práci a realizovat výzkumnou sondu zjišťující nynější stav nářečí v obci Pitín, přičemž východiskem byla analýza běžné mluvy nejstarších obyvatel obce, jejichž jazykové povědomí se utvářelo v době, kdy lidé žili poněkud jiným způsobem života a nebyli vystaveni vlivům dnešních médií. Cílem práce pak bylo zhodnotit vývoj mluvy na daném území pomocí komparační analýzy mluvy tří generací obyvatel obce Pitín.

Pro výzkum byla zvolena dotazníková metoda, která se v dané situaci zdála být nejvhodnější. Základním zdrojem pro sestavení dotazníku pro náš výzkum se stal „Dotazník pro nářečí moravskoslovenská“.

Dotazník pro výzkum nářečí v obci Pitín je rozdělen do tří částí. První část je zaměřena na sběr dat souvisejících se subjekty, které dotazník vyplňovaly. V druhé části zkoumáme jednotlivé nářeční jevy a třetí část dotazníku je zaměřena na slovní zásobu dotazovaných subjektů.

Diplomová práce je rozdělena na část teoretickou, v níž se nejprve seznámíme s terminologií, dělením jednotlivých nářečí na území České republiky, dále charakterizujeme východomoravská nářečí a také obec Pitín, a část praktickou, ve které ukážeme výsledky

výzkumu jednotlivých částí dotazníku. Tyto výsledky shrneme v závěru celé diplomové práce.

2 Teoretická část

2.1 Dialektologie ČR

V úvodní kapitole se nejprve hodláme věnovat základní terminologii dialektologie, dělení dialektů z hlediska geografického a sociálního a na závěr se budeme věnovat diferenciaci nářečí českého jazyka.

2.1.1 Terminologie

Jaromír Bělič charakterizuje nářečí (dialekt) jako územní varianty běžné mluvy. Běžná mluva je na českém jazykovém území nejednotná, ale díky převaze jazykových shod se příslušníci jednotlivých nářečí bez velkých obtíží dorozumí.¹ Z toho vyplývá, že každé nářečí obsahuje jednak znaky, které jej od ostatních nářečí odlišuje, a jednak znaky, které jsou pro daný národní jazyk charakteristické.

Tato nářečí můžeme označit jako zeměpisná, protože se jedná právě o územní varianty běžné mluvy. Hranice jednotlivých nářečních jevů pak nazýváme izoglosy.

Jednotlivé nářeční jevy však často nemají stejný zeměpisný rozsah a jejich hranice se různě kříží, či sbíhají. Území, na kterém je možné nalézt všechny znaky daného nářečí, nazýváme jádro dialektu.²

Jelikož hranice jazykových jevů jednotlivých nářečí nejsou příliš ostré, může se stát, že na některých územích dochází k plynulým přechodům od jednoho nářečí ke druhému. Takovéto území pak nazýváme přechodné pásmo.³

Všechna nářečí, která jejich uživatelé považují za česká, spolu se spisovnou češtinou, která je pro ně společným uznávaným celonárodním jazykovým útvarem, tvoří komplex českého národního jazyka.⁴

¹ Srov. J. BĚLIČ, *Nástin české dialektologie*, s. 9.

² Srov. F. CUŘÍN a kol., *Vývoj českého jazyka a dialektologie*, s. 162.

³ Srov. F. CUŘÍN a kol., *tamtéž*, s. 162.

Vlivem pohybu a vzájemného styku obyvatelstva dochází k vyrovnávání nářečních rozdílů čili nivelizaci a vznikají tzv. nadnářečí neboli interdialekty (obecná nářečí). Ty ve svém vývoji směřují k obecné jednotné podobě nespisovné mluvy.⁵

Interdialektem českých nářečí je od původu také obecná čeština, která přesahuje hranice české nářeční skupiny a proniká především do velkých a průmyslových měst na Moravě. Převahu nad ostatními interdialekty získala vlivem politické, hospodářské a kulturní síly pražského centra.⁶

I přes tento vývojový trend však můžeme jednotlivá nářečí poměrně zřetelně rozeznat, a to hlavně ve východních částech našeho území. Podrobným zkoumáním jednotlivých jazykových jevů můžeme nářečí dělit od nejmenších takřka shodných celků tzv. mikrodialektů (místních nářečí) až po velké vnitřně diferencované skupiny tzv. makrodialekty, které však spojují v celek důležité charakteristické znaky.⁷ Zkoumáním nářečí a rozdílů v nich se zabývá jazykovědná disciplína dialektologie.

Dialekty lze dělit jak z hlediska geografického, tak z hlediska sociálního, neboť jazykové rozdíly v mluvě obyvatelstva jsou do určité míry závislé také na příslušnosti do různých sociálních skupin. Takovéto rozdíly pak nazýváme nářečí sociální neboli sociolekty. Na rozdíl od nářečí geografických to však nejsou ucelené strukturní útvary.

Mezi sociolekty řadíme:

Profesionalismy – což jsou nespisovné výrazy užívané v různých oborech pro označení předmětů či úkonů spojených s danou pracovní činností. Názvy vyplynuly z potřeb mluvčího a mají konkrétní význam. Jsou používány mnohdy i po celém jazykovém území, ale srozumitelné pouze pracovníkům daného oboru.

Slang – Jedná se o emociálně zbarvené výrazy různých zájmových skupin, takže rozlišujeme například slang studentský, myslivecký, atd. Charakteristickými znaky slangu jsou metafora, záměrná deformace slov, jazyková hra,...

⁴ Srov. J. BĚLIČ, *Nástin české dialektologie*, s. 9.

⁵ Srov. J. BĚLIČ, *tamtéž*, s. 10.

⁶ Srov. F. CUŘÍN a kol., *Vývoj českého jazyka a dialektologie*, s. 163.

⁷ Srov. J. BĚLIČ, *Nástin české dialektologie*, s. 11.

Argot – Jde o záměrnou deformaci běžné mluvy za účelem učinit ji nezasvěcenému člověku nesrozumitelnou. Argot byl používán sociálními skupinami stojícími na periferii společnosti.

2.1.2 Diferenciace nářečí ČR

Jedním ze základních diferenciacních znaků pro dělení českých nářečí jsou střídnice za pračeské *y, ú*. Na většině našeho území se *y* a *ú* změnilo na dvojhlásky *ej, ou*⁸. Tato změna neproběhla pouze v okrajových oblastech českého jazykového území a na východě. V okrajových částech našeho jazykového území nastoupily jazykové změny často později, nebo vůbec nenastoupily. Tento vývojový trend si můžeme vysvětlit tím, že jazykové změny se šířily z politického a kulturního centra našeho území, které se po zániku Velké Moravy přesunulo do Prahy⁹. Jaromír Bělič se domnívá, že původní *ú* zůstalo nezměněno také na jihozápadních okrajích jazykového území, a to z toho důvodu, že se zde ve zbytcích stále objevuje¹⁰.

Další důležitá vývojová etapa proběhla asi v druhé polovině 16. století. V této etapě se v oblasti střední Moravy změnilo dosavadní *ej, ou* monoftongizací¹¹ na *é, ó*.

Téměř souběžně s touto změnou proběhla diferenciac doposud zachovaného *y, ú* v českých částech bývalého Slezska. Vlivem zániku významotvorné délky samohlásek v polštině se *y, ú* změnilo na *y, u*.

Původní *ú* zůstalo zachováno pouze na východní Moravě. Původní *y* pak jen v severnějších částech východomoravské oblasti. V jižnějších částech foneticky splynulo s *í*, a to v souvislosti se zánikem korelace měkkosti u souhlásek.¹²

V české jazykové oblasti se během historického vývoje diferencovaly čtyři základní nářeční skupiny.

⁸ Tato změna proběhla přibližně koncem 14. století.

⁹ Srov. H. MAREŠOVÁ, *Základy historické mluvnice češtiny*, s. 7.

¹⁰ Srov. J. BĚLIČ, *Přehled nářečí českého jazyka*, s. 6.

¹¹ Monoftongizací rozumíme přeměnu dvojhlásky (diftongu) v jednoduchou dlouhou hlásku (monoftong).

¹² Srov. J. BĚLIČ, *Přehled nářečí českého jazyka*, s. 6.

- A. Česká nářeční skupina (v užším smyslu)
- B. Středomoravská neboli hanácká nářeční skupina
- C. Východomoravská neboli moravskoslovenská nářeční skupina
- D. Slezská neboli lašská nářeční skupina.

Základní diferenciační znaky jednotlivých nářečních skupin lze ukázat na větě, kterou uvádí B. Havránek:¹³

Ad A. Dej mouku ze mlejna na vozejk.

Ad B. Dé móku ze mléna na vozék.

Ad C. Daj muku ze młyna na vozik.

Ad D. Daj múku za młýna na vozík.

Česká nářeční skupina zaujímá téměř celé území Čech a okraje jihozápadního území Moravy. Charakteristickým znakem této nářeční skupiny je dvojhláska *ej*, která nahrazuje spisovné *y*, a dvojhláska *ou*, která je ve shodě se spisovným jazykem.

Hanácká nářeční skupina je charakteristická užitím hlásek *é*, *ó* oproti spisovnému *é*, *i* (*ou*). Zaujímá střední část bývalé Moravy kromě jihovýchodní části a úseků na jihozápadě oblasti.

Nářeční skupina východomoravská zabírá široký pás území při východní hranici České republiky. Oproti spisovnému *y* (*i*) a *ou* se zde v běžné mluvě vyskytuje *í*, na mnohých částech též ve výslovnosti *y*, a *ú*.

Slezská nářeční skupina zaujímá severovýchodní část území Moravy a přilehlé části bývalého Slezska. Namísto spisovných hlásek se zde v běžné mluvě užívá většinou *y* (*i*), *u*. Charakteristickým znakem této skupiny je také přízvuk přesunutý z první slabiky na slabiku poslední.

¹³ Srov. H. MAREŠOVÁ, *Základy historické mluvnice češtiny*, s. 85.

2.2 Východomoravská nářeční skupina

Jelikož nářečí v obci Pitín patří do východomoravské nářeční skupiny, rozhodli jsme se charakterizovat si tuto skupinu podrobněji. V celé následující kapitole budeme vycházet převážně z monografie Jaromíra Běliče *Nástin české dialektologie*.¹⁴ Nejprve vyjmenujeme hlavní znaky této skupiny v souboru hlásek, poté v deklinačních a konjugačních tvarech.

2.2.1 Hláskový soubor

- Ve většině nářečí se vyskytuje dvojice l, l (l). Jedná se o tzv. tvrdé a netvrdé (měkké) l . Výslovnost tvrdého l je téměř stejná jako ve slezských nářečích. Tvoří se přitisknutím špičky jazyka ke kořenům horních řezáků, přičemž rezonanční dutina je zvětšena prohloubením hřbetu jazyka. Rozdíl v artikulaci tvrdého l je v některých částech nářečí zvýrazněna výslovností neslabičného $ɫ$ např. (*hɫava*). Netvrdé l se vyslovuje přimknutím přední části hřbetu jazyka k okraji tvrdého patra širší plochou než při výslovnosti spisovného l . Výslovnost netvrdeho l je výrazně měkká zvláště v severní oblasti východomoravské nářeční skupiny a v oblasti na východ od Kyjova. V jiných oblastech (např. kolem Uh. Hradiště) je pak foneticky shodná s výslovností spisovného l .¹⁵
- $ʒ, ʒ$ se vyskytují jako zvláštní fonémy, znělé protiklady neznělého $c, č$.
- Slabičné l (l) a r (r) existují ve většině východomoravských nářečích krátké i dlouhé.
- Na části této nářeční oblasti existují měkké retnice proti tvrdým (tedy dvojice $p - p'$, $b - b'$, $m - m'$, $f - f'$, $v - v'$), nebo jen stopy po měkkých retnicích, a to zpravidla jen před střídnicemi za staré i, e a za předhistorické $ę$ v případě, že po něm nenásledovala tvrdá zubnice. Dále také za původní skupinu ‚*retnice + j (bj)*‘ před samohláskou.¹⁶
- Zvláště pro kopaničářská nářečí je charakteristická neexistence $ř$.

¹⁴ BĚLIČ, J. *Nástin české dialektologie*. 1.vyd. Praha: SPN, 1972.

¹⁵ Srov. J. BĚLIČ, *Nástin české dialektologie*, s. 28.

¹⁶ Srov. J. BĚLIČ, *tamtéž*, s. 262.

- Na většině území je soubor samohlásek (krátkých i dlouhých) pětičlenný *i, e, a, o, u, -í, é, á, ó, ú*. V některých částech šestičlenný, neboť se zde objevuje *i – y, í – ý*.
- Na většině území splynulo staré *y, ý* s *i, í*. Původní *y, ý* se zachovalo jen v některých oblastech (např. na Valašsku).¹⁷
- *Ej, é* za *y, í* se vyskytuje pouze na malých částech území.
- Zachovalo se staré *ú*, které vzniklo z nosovky *ø*, a to jak po tvrdých, tak z velké části i po měkkých souhláskách.¹⁸
- Staré *o* zůstalo taktéž téměř zachováno, ale staré *ó* bylo ve většině nářečí nahrazeno *ú*.
- Staré *e* a *é* zůstalo veskrze zachováno. Bývalé dlouhé *ě* bylo však ve většině nářečí nahrazeno *í (ý/ej)*.
- Staré *a, á* zůstalo zachováno, pouze *a*, kterým bylo nahrazeno původní nosové *ę*, se změnilo na *e*. V koncovkách však zůstává *a (tela, prasa)*.¹⁹ Dřívější téžeslabičná skupina *aj* zůstala taktéž nezměněna na většině území (např. *najdelší/-ý, daj*).²⁰
- Skupina *šč, žž* zůstala zachována.
- Charakteristická je i asimilace znělosti *sh – zh*.

2.2.2 Společné změny v skloňovacích koncovkách

- Mezi koncovkami měkkých a tvrdých typů podstatných jmen je stejně jako ve středomoravských nářečích menší počet rozdílů.
- K měkkému sklonění patří také podstatná jména typu *host', kořeň, lokeť, kůlna pekárna, Máňa, Ľad'a* a jména se slovním základem na *–s* a *–z*.
- Tvrdé skloňování si zachovávají jména se slovním základem na *l*.

¹⁷ Srov. J. BĚLIČ, *Nástin české dialektologie*, s. 263.

¹⁸ Srov. J. BĚLIČ, *tamtéž*, s. 263.

¹⁹ Srov. F. CUŘÍN, *Vývoj českého jazyka a dialektologie*, s. 185.

²⁰ Srov. J. BĚLIČ, *Nástin české dialektologie*, s. 264.

- Přídavná jména tvrdá rodu mužského a středního, čísla jednotného mají v 6. a v 7. pádu na rozdíl od nářečí českých rozdílné tvary (např. *o starém x ze starím/-ým (-ejm)*). Rozdílné tvary mají také zájmena 6. a 7. pádu.
- Přídavná jména tvrdá a rodová zájmena rodu mužského živ. množ. č. se tvarově liší od neživ., žen., a střed.
- Nejběžnější koncovkou 7. pádu množ. č. všech deklinací je *-ma (-ama)*, pouze v malých oblastech převládá *-mi/-m 'i (-ami/-ámi)*.

2.2.3 Společné změny ve slovesných tvarech²¹

- Jedním z charakteristických znaků je tvar slovesa „být“ v 1. os. jedn. č. Jako u středomoravských nářečí má na většině území jako pomocné sloveso tvar *sem (sym/som)*. Jako spona a sloveso vyjadřující existenci má tvar *su*.²²
- Pomocné sloveso se v 1. os. jedn. i množ. č. min. č. nevynechává jako v českých nářečích, i když je osoba vyjádřena zájmenem (východomoravská nářečí - *já sem to vid'el x česká nářečí – já to vid'el*).
- Pasivní participium se vyskytuje jen ve tvaru složeného sklonění, a to i ve výrazech výsledného stavu (*je zametené, máme pod'elané*).
- V omezeném rozsahu se stále vyskytuje přechodník přítomný.

2.2.4 Další společné rysy

- Neurčitá zájmena a zájmenná příslovce se vyskytují v podobě *negdo, neco, ..., na* rozdíl od *ňegdo, ňeco* v českých nářečích.
- Vokály *i-, í-* (*y-, ý-*) jsou bez *j-* na začátku slova (*iskra/yiskra, idlo*). Totéž zčásti platí uvnitř slova a mezi samohláskami na švu složeniny (*podóit, zaíc*).

²¹ Pro následující část srov. J. BĚLIČ, *Nástin české dialektologie*, s. 265.

²² Srov. J. BĚLIČ, *tamtéž*, s. 265.

- U podstatných jmen muž. a střed. rodu se ve 3. pádu množ. č. používá koncovka *-om* (*břehom*) a v 6. Pádu množ. č. koncovka *-och* (*břehoch*).
- Při skloňování zájmen *můj, tvůj, svůj* se zpravidla používá nestažené podoby *mojeho/mojého..., mojemu/mojému...*
- Ve 3. os. množ. č. slovesa „chtít“ se používá tvar *chcú*.

2.3 Charakteristika obce Pitín

V této kapitole nejprve přiblížíme obec Pitín z geografického a geologického hlediska, poté předložíme stručný historický vývoj obce a jejího okolí. Informace o historickém vývoji jsme čerpali především z Pamětní knihy obce Pitín a z konzultací s Mgr. Veronikou Hanušovou, která se touto problematikou zabývala. Mapu Pitína a okolí přikládáme v příloze.

2.3.1 Geografie

Obec Pitín, jejíž rozloha je 2300 ha, leží na západních svazích Bílých Karpat a její okolí je hustě zalesněno. Mezi původní porosty patří hlavně květnaté bučiny. Nachází se zde množství luk, které slouží jako pastviny. Díky tomu se zde zachovalo množství vzácných druhů flóry a fauny. Karpatské louky jsou známé především výskytem vzácných orchidejí. Na území Pitína pramení řeka Olšava, ale můžeme zde najít i několik minerálních pramenů. Ty se zde vyskytují díky geologickému vývoji celé oblasti a geologickému podloží flyšového typu, které sestává především z jílovitých a pískovitých hornin.²³

2.3.2 Historie

Území dnešní obce bylo osídleno už v době bronzové. Vypovídá o tom nálezy bronzové sekery a mohylových hrobů v lesích okolo Pitína.

Přesné datum založení vesnice není známé, ale první zmínky o vesnici pochází z roku 1405. Hovoří se o ní v souvislosti se světlovským panstvím, které v té době patřilo pánům ze Šternberka. Hlavním sídlem panství byl hrad Starý Světlov, jehož zřícenina se nachází ve vizovických vrších asi 10 km jihozápadně od Vizovic. Rod Šternberků vlastnil světlovské panství se dvěma hrady Starý Světlov a Veselí a vasilské léno až do doby husitských válek kolem r. 1430, kdy se panství dostalo do rukou loupeživého rytíře Jana ze Světlova. Za jeho vlády panství upadalo. Pitín, který od r. 1412 nesl jméno Pytyn, byl v té době v zástavě

²³ Srov. M. Tomášek, *Půdy České republiky*, s. 67.

Václava z Doloplaz. Roku 1447 získal panství uherský šlechtic Pankrác ze Svatého Mikuláše, jehož vláda byla ještě horší než vláda Jana ze Světlova. Zmocnil se sehradického hradu a vasilského léna, které v té době vlastnil Jan z Cimburka. Hrad Světlov byl odkoupen moravskými stavy r. 1449 a prodán Burianovi z Vlčnova. Jemu byl později odprodán i Pitín, který do té doby vlastnil Václav z Doloplaz. Od té chvíle patřil Pitín natrvalo ke světlovskému panství. Po smrti Burianova syna, který panství zdědil po svém otci, získal světlovské panství Prvoček z Kunštátu. V této době byl kraj vypalován a pleněn loupeživými jízdami Matúše ze Šternberka a vojsky uherského krále Matyáše.

Kolem r. 1478 získal panství Ctibor z Landštejna, který v Bojkovicích vzdálených od Pitína 3 km založil hrad Nový Světlov, na jehož místě dnes stojí zámek Nový Světlov. V první polovině 16. století přešlo panství do rukou Tetaurů. Roku 1585 se správci panství stali bratři Václav a Vilém z rodu Tetaurů. Za jejich vlády panství vzkvétalo, ještě téhož roku nechali v Pitíně zbudovat nový českobratrský kostel. Původní katolický kostel byl vystavěn roku 1560, ale první zmínky o římsko – katolické faře v Pitíně pocházejí už z roku 1449.

Roku 1594 odkoupil světlovské panství od Václava Tetaura Jan Jetřich z Kunovic, který je později směnili se Zdeňkem z Pottensteimu za panství Hranické. Z této doby pochází nejstarší místní rukopisná památka „Registra purkrechní“, díky níž víme, že v Pitíně roku 1598 žilo 49 starousedlých rodin. Od r. 1614 vlastnil světlovské panství uherský šlechtic František Serenyi.

V 17. století bylo okolí Pitína několikrát zasaženo vpády Bočkajovců. V období třicetileté války, kdy se obyvatelé Pitína vrátili ke katolictví, některé rodiny kvůli vyznání z Pitína odešly. Oblast světlovského panství byla v této době ničena vojsky Bethlema Gabora, jež byl spojencem českých stavů. Dále bylo okolí Pitína poznamenáno tažením Mansfeldova vojska r. 1626 a v zápětí tažením vojska císařského. Registry z r. 1631 dokládají, že velká část Pitína byla vypálena a opuštěna. Roku 1645 se Nového Světlova zmocnili Švédové, po jejichž plenění se v oblasti rozšířila morová nákaza. O obnovu a rozvoj panství se tehdy zasloužil především světlovský pán Gabriel Serenyi. Tato obroda však netrvalo dlouho, už kolem roku 1663 byla celá oblast zasažena několika tureckými vpády. Nejhorší z nich se uskutečnil 6. a 7. Října 1663, kdy turecká vojska vyplnila Pitín a okolní vesnice. V Pitíně bylo zabito 11 lidí, další lidé byli odvečeni a spolu s nimi také přibližně 700 kusů hospodářských zvířat. Z této tragické doby se v lidovém vyprávění dochovalo několik pověstí.²⁴ Pár let po obnovení

²⁴ Např. A. JAŠEK, *Světlovská knížka*.

pořádku rodem Serenyiů byla oblast postižena dalšími nájezdy. Jednalo se o uherské nájezdy přes Vlárský průsmyk na Moravu v letech 1680–1683.

V 18. století byla oblast sužována občasnými vpády Kuruců, které trvaly až do té doby, kdy bylo v Uhrách vzbouření potlačeno. Od roku 1784 se stal Pitín samostatnou farností.

Klidné období nastalo až v 19. století. Roku 1823 vznikla škola založená moravskými bratry.²⁵ Okolo r. 1850 byl zbořen starý kostel. Základní kámen k novému kostelu byl položen 23. listopadu 1853, dokončení stavby je datováno na 4. prosince 1855 a svěcení kostela proběhlo 30. ledna 1856. V roce 1885 byl založen sbor dobrovolných hasičů a v roce 1888 byla otevřena železnice vedoucí z Vlárského průsmyku do Brna. Na přelomu 19. a 20. století byla celá oblast včetně Pitína známá hlavně díky tamním zvěrokleštičům, kteří chodili za prací do celé střední Evropy.

Nejvíce kronikářských záznamů z 20. století je věnováno světovým válkám. První zmínka s nimi související pochází z 27. července 1914, kdy začala být místní železniční trať vojensky sledována. Všeobecná mobilizace byla vyhlášena 30. července a většina mužů Pitín opustila dne 2. srpna 1914. První světová válka si v Pitíně vyžádala 44 obětí.

Druhá světová válka se vesnice nedotkla tak citelně. Za zmínku stojí letecká bitva amerických bombardérů a německých stíhaček ze dne 28. srpna 1944, při níž zemřelo 35 letců. Ti, kteří přežili a ukryli se v okolí vesnice, byli zajati Němci. Pitín byl osvobozen rumunskými jednotkami 1. května 1945 po těžkých bojích při přechodu Bílých Karpat.

Po roce 1945 byla obec elektrifikována a byla zde vybudována kanalizace. Ve volbách roku 1946 získala KSČ druhé místo. V roce 1950 bylo otevřeno JZD a v letech 1972–1975 zřízen veřejný vodovod.

Historickému vývoji podléhal i název vesnice. Historicky doloženy jsou názvy Pytyn (1412), Spitín (1512), Piitin (1552), Pitinow (1670), Spitinov (1718) a Pitín (od r. 1846). Ještě v nedávné době se lidé v Pitíně živili především zemědělstvím a bylo zde i několik řemesel. Dnes už mnoho obyvatel Pitína za prací dojíždí do okolních měst, ale zemědělství je v některých rodinách stále udržováno. Obec má Pitín přibližně 950 obyvatel, funguje zde základní a mateřská škola, knihovna a kulturní dům. Obec patří do mikroregionu Bojkovsko a Uherskobrodsko.

²⁵ První zmínka o škole však pochází už z r. 1560.

3 Praktická část

Cílem naší práce je analýza vývoje nářečí v obci Pitín v běžné mluvě tří generací obyvatel. Tyto generace jsme nazvali nejmladší, střední nejstarší. Nejmladší generace sestává z dětí a mládeže ve věku 6–24 let. Jedná se převážně o obyvatele narozené až po roce 1989, kteří jsou už od raného věku vystaveni vlivům médií. Střední generace je zastoupena obyvateli v produktivním věku v rozmezí 25–54 let. Nejstarší generace je zastoupena obyvateli v poproduktivním věku, z nichž se většina narodila během druhé světové války, nebo brzy po jejím konci.

Východiskem naší práce je předpoklad, že jednotlivé nářeční prvky jsou nejvíce ukotveny v běžné mluvě nejstarší generace obyvatel, v mluvě střední generace jsou tyto prvky udržovány v menší míře a v generaci nejmladší jsou užívány jen prvky charakteristické pro danou nářeční oblast, tedy ty, které jsou v nářečí ukotveny nejpevněji. Dle dělení Františka Bartoše patří nářečí v obci Pitín k záhorskému různorečí, které spolu se zlínským, pomoravským a uherskobrodským různorečím tvoří nářečí slovenské (Slovácké)²⁶.

3.1 Dotazníková metoda

Pro výzkum vývoje nářečí v obci Pitín a ověření našich hypotéz jsme zvolili dotazníkovou metodu, neboť se nám jevila jako nejefektivnější. Jedná se o shromažďování dat založené na dotazování jednotlivých osob. Dotazovaným osobám je předložen soubor otázek vyžadujících výběr jedné z nabídnutých možností. Dotazník se vyplňuje písemně a je dobrovolný a anonymní. Dotazníkové otázky musí být formulovány jasně a srozumitelně a nesmí se týkat osobních informací.

Dotazníková metoda má mnoho výhod. Dotazník je jednoduchý na vyplnění, odpovídání na otázky není časově omezeno a respondent jej může vyplnit v domácím prostředí. Zpracování a následné vyhodnocení dotazníku je jednodušší než zpracování a vyhodnocení rozhovoru. Dotazníková metoda umožňuje sběr měřitelných dat od většího počtu lidí.

²⁶ F. BARTOŠ, *Dialektologie moravská*, s. 7.

Nevýhodou dotazníkového průzkumu může být absence osoby tazatele. Může dojít k nepochopení zadání, respondent nemá možnost klást tazateli případné dotazy, a může tak dojít ke zkreslení smyslu zadaných otázek. Nelze také předpokládat ochotu ke spolupráci u všech oslovených občanů. Další problém může nastat při zpětném výběru vyplněných dotazníků, proto tazatel musí předpokládat určité ztráty.

Dotazníkový průzkum má zajistit sběr potřebného množství měřitelných dat určených ke zpracování, vyhodnocení a ověření předem určených hypotéz.

Výchozím zdrojem pro tvorbu našeho dotazníku se stal standardizovaný „Dotazník pro nářečí moravskoslovenská“, z něhož byly vybrány klíčové otázky pro náš dotazník.

Dotazník jsme rozdělili do tří částí. Část A obsahuje 7 otázek a je zaměřena na sběr dat týkajících se osob, které dotazník vyplňovaly. Část B obsahuje 40 otázek. Jejím cílem je zmapovat stav jednotlivých nářečních jevů. Část C sestává z 18 nářečních pojmů a je zaměřena na výzkum slovní zásoby jednotlivých tázaných subjektů.

3.2 Část A

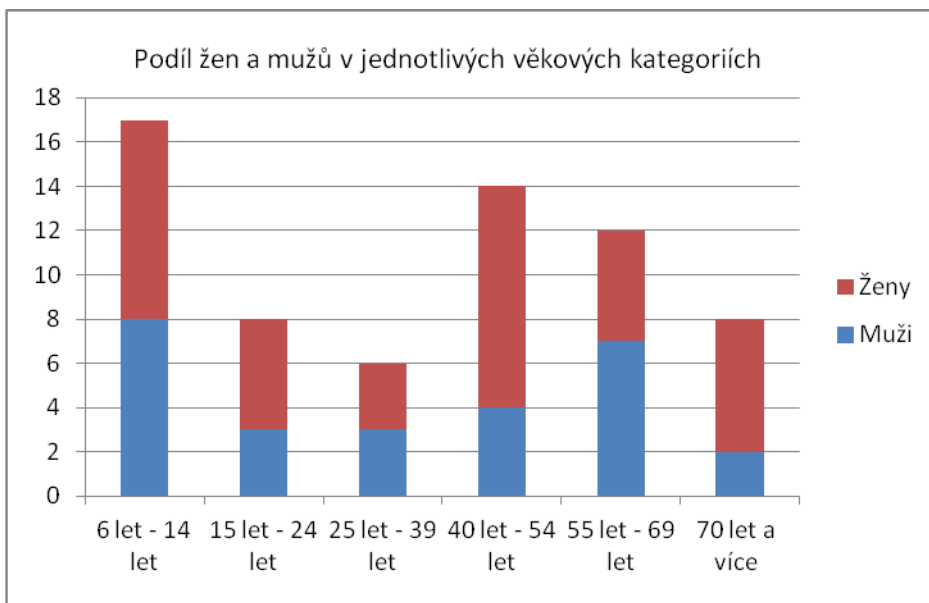
První část dotazníku obsahuje 7 otázek. Cílem této části je shromáždit základní údaje o subjektech, které dotazník vyplňovaly. Všechny otázky se týkají pouze základních informací, které mohou ovlivňovat vývoj nářečí v obci Pitín. Dotazník je anonymní a respondentům nebyly kladeny žádné dotazy týkající se osobních informací.

Otázka č. 1 se týká pohlaví respondentů. Přestože jsme se snažili zajistit, aby dotazník vyplnilo vyrovnané množství respondentů obou pohlaví, v našich podmínkách se to nezdařilo, neboť někteří spoluobčané nebyli ochotni na výzkumu spolupracovat nebo vyplněné dotazníky nevrátili. Dotazník vyplnilo celkem 65 respondentů. Mezi nimi bylo 38 žen a 28 mužů. Celková podíl žen a mužů ukazuje Graf 1, podíl žen a mužů jednotlivých věkových skupin ukazuje Graf 2.

Graf 1

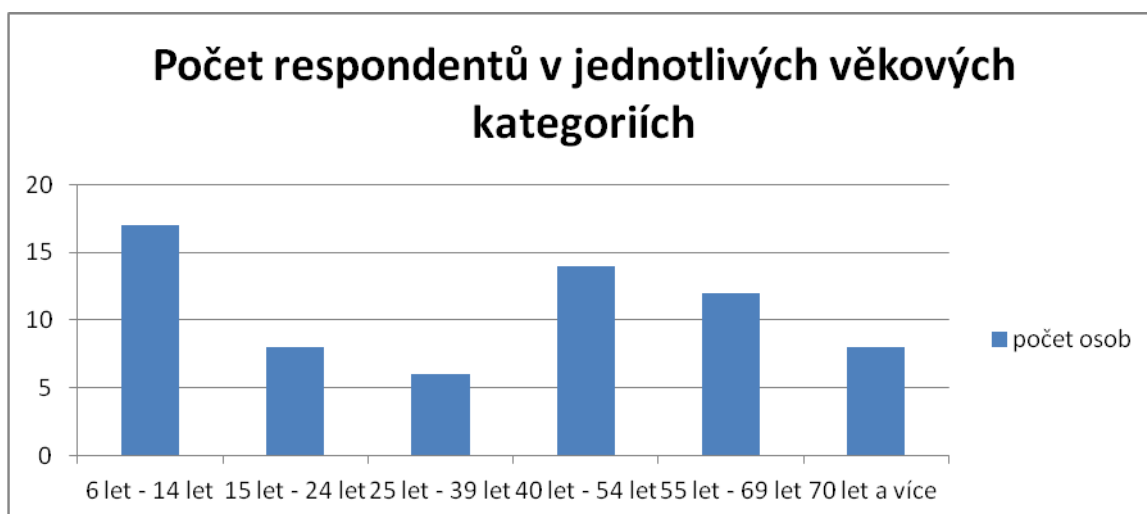

Graf 2

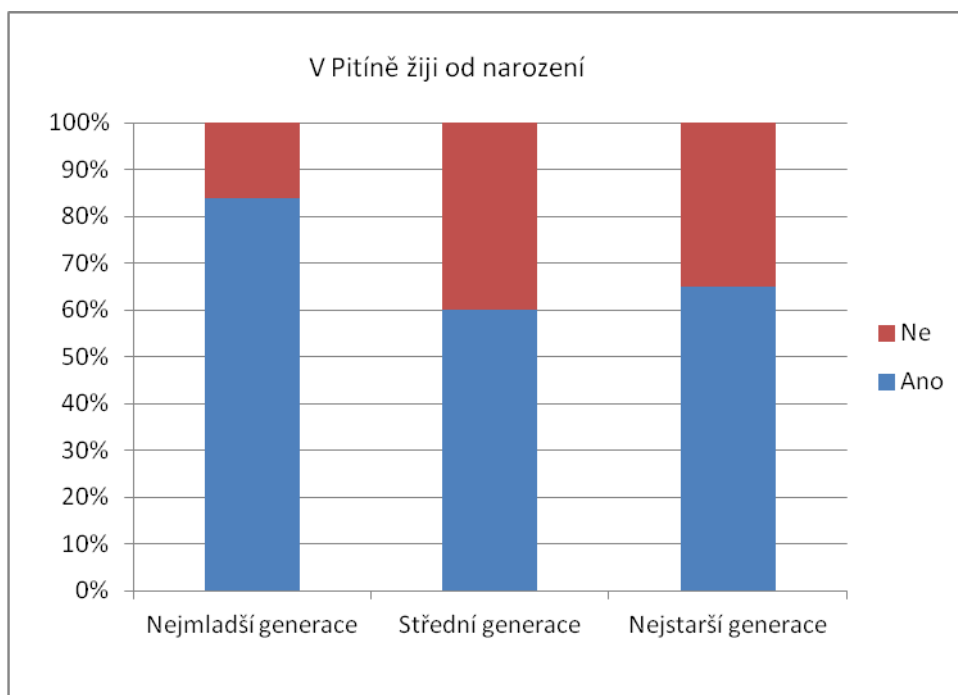
Otázka č. 2 zjišťovala věk respondentů. Na výběr bylo šest věkových kategorií (6-14 let, 15-24 let, 25-39 let, 40-54 let, 55-69 let a 70 let a více). Tyto věkové kategorie jsme rozdělili do tří generací. Nejmladší generace zahrnuje věkové kategorie 6-14 let a 15-24 let. Jedná se o respondenty, z nichž se většina narodila až po roce 1989. Generaci střední tvoří věkové kategorie 25-39 let a 40-54 let. Jde o generaci rodičů dětí nejmladší generace. Poslední (nejstarší) generaci tvoří věkové kategorie 55-69 let a 70 let a více. Jedná se tedy o generace prarodičů. V nejmladší generaci vyplňovalo dotazník 25 respondentů, ve střední generaci 20 respondentů a v nejstarší generaci vyplňovalo dotazník 20 respondentů. Počet respondentů v jednotlivých generacích ukazuje Graf 3.

Graf 3

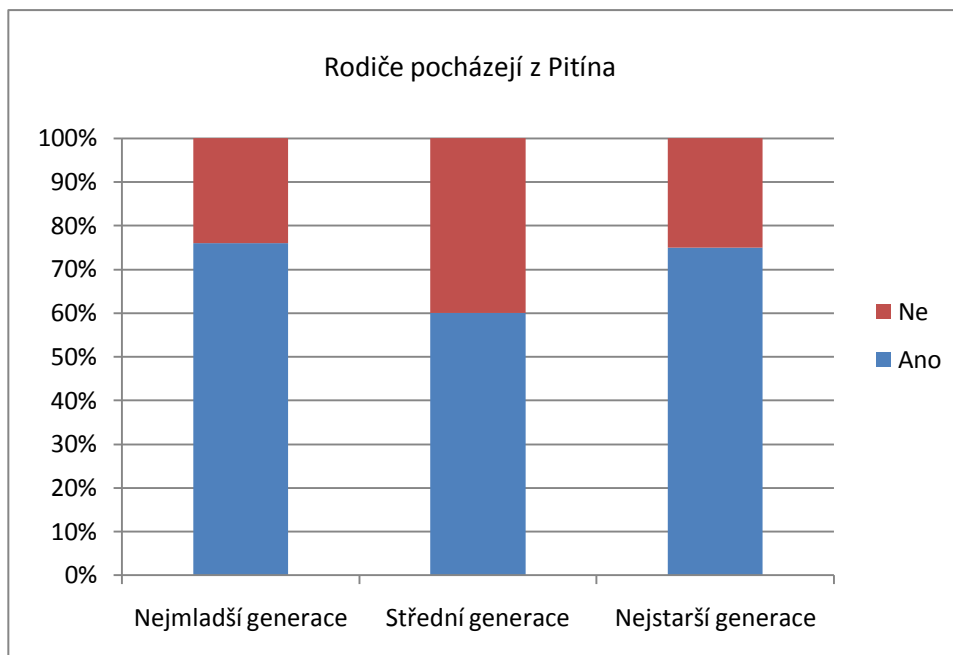
V otázce č. 3 se ptáme, zda žijí dotazované osoby v Pitíně od narození (Graf 4). Předpokládáme, že nářečí je u rodáků uchováváno ve větší míře než u osob, které se do Pitína přistěhovaly. Z nejmladší generace žije v Pitíně od narození 21 dotazovaných z celkového počtu 25, ze střední generace 12 dotazovaných z celkového počtu 20 a z nejstarší generace žije v Pitíně od narození 13 dotazovaných z celkového počtu 20 osob.

Graf 4

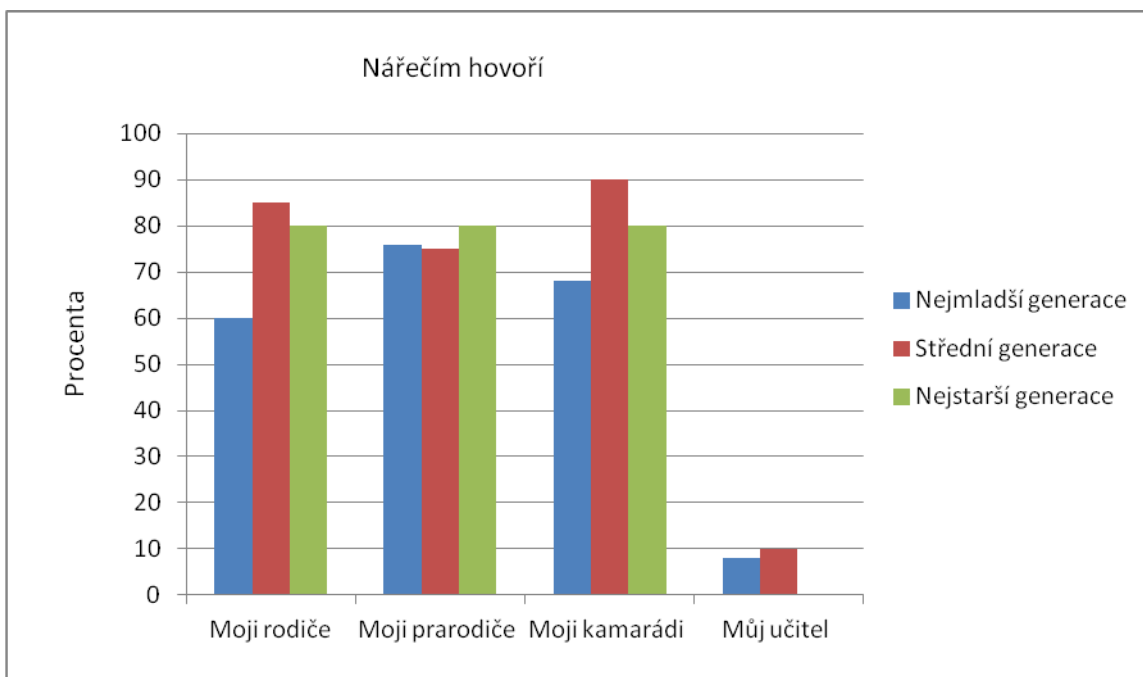
Otázka č. 4 se zaměřuje na původ rodičů dotazovaných subjektů, neboť jazykové povědomí dotazovaných subjektů je zásadním způsobem formováno právě v rodině. Rodiče a prarodiče jsou hlavními zprostředkovateli nářečí pro nejmladší generaci obyvatel. V nejmladší generaci uvedlo 19 respondentů z celkového počtu 25, že jejich rodiče pocházejí z Pitína. Stejnou možnost uvedlo 12 respondentů střední generace z celkového počtu 20 a 15 respondentů nejstarší generace z celkového počtu 20. Výsledky převedené na procenta zobrazuje Graf 5.

Graf 5

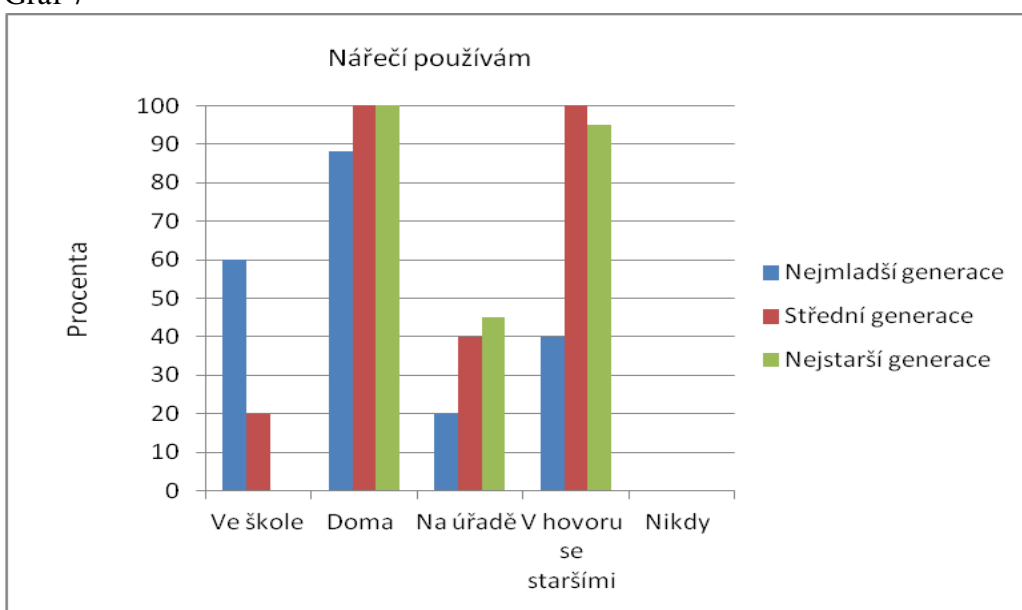
V otázce č. 5 se snažíme zjistit, zda dotazovaní patří do komunity užívající tamní nářečí (Graf 6). V této otázce mohli respondenti zvolit i více odpovědí. Na výběr měli možnosti: moji rodiče, moji prarodiče, moji kamarádi a můj učitel. Alespoň jednu z možností uvedl v dotazníku každý z respondentů, někteří uvedli možností i více. Z toho vyplývá, že každý z dotazovaných se s nářečím v obci Pitín běžně setkává. Podíváme-li se na odpovědi uvedené respondenty nejmladší generace, vidíme, že nejčastěji uváděným zprostředkovatelem nářečí jsou zde prarodiče. Tato skutečnost může poukazovat na to, že určitý pokles v užívání nářečí je znatelný už ve střední generaci.

Graf 6

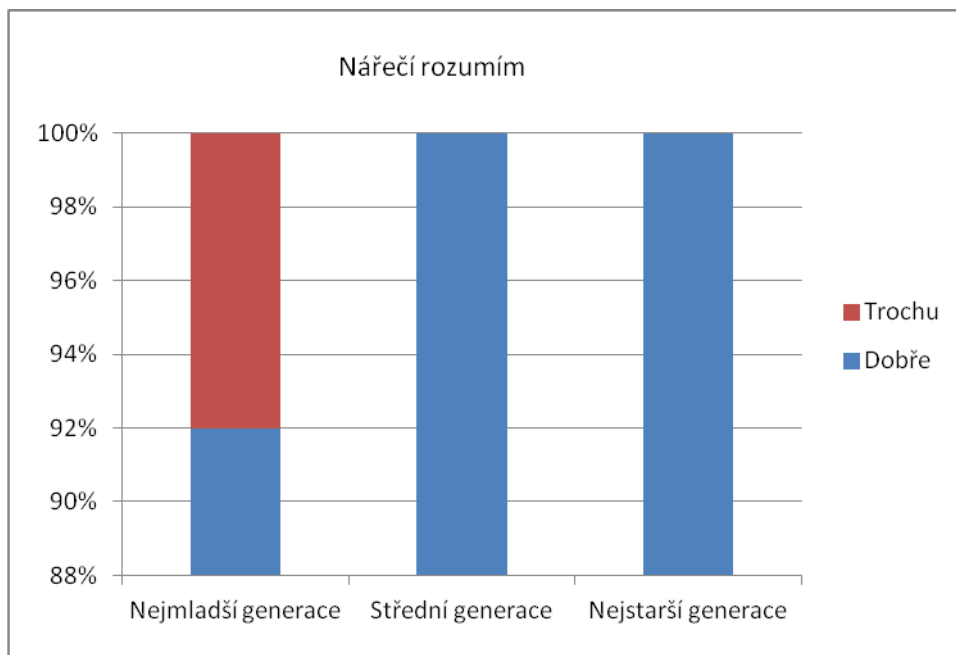
Otázka č. 6 se zaměřuje na prostředí, ve kterém respondenti nářečím hovoří (Graf 7). Podíváme-li se na výsledky zakreslené do grafu, vidíme, že nejběžnějším prostředím, ve kterém respondenti hovoří nářečím, je domov. Pro respondenty nejmladší generace je dalším takovým prostředím škola. V hovoru se staršími užívá nářečí pouze 40 % respondentů nejmladší generace. Respondenti nejstarší a střední generace běžně užívají nářečí v hovoru se staršími lidmi a méně než polovina respondentů těchto generací hovoří nářečím také na úřadě.

Graf 7

Poslední otázka této části dotazníku zkoumá, jak respondenti dle vlastního hodnocení nářečí rozumí. Volit mohli mezi odpověďmi: dobře, trochu a vůbec. Zatímco všichni respondenti nejstarší a střední generace uvedli, že nářečí rozumí dobře, v nejmladší generace uvedlo 8 % dotazovaných možnost trochu (Graf 8).

Graf 8

3.3 Část B

Cílem druhé části dotazníku bylo zmapovat současný stav nářečí v obci Pitín. Část B obsahovala 40 otázek zaměřených na zkoumání jednotlivých nářečních jevů, které by měly být pro oblast, v níž leží obec Pitín, charakteristické. Při popisu jednotlivých jevů jsme postupovali ve třech krocích. Nejprve byla předložena dotazníková otázka a popsáno, jaký jev je v otázce zkoumán, poté zobrazeny výsledky dotazníkového zkoumání a na závěr stručně zhodnocen zkoumaný jev. Základním pramenem, z něhož jsme při popisu jednotlivých jevů vycházeli, je monografie Jaromíra Běliče *Nástin české dialektologie*.²⁷

Na závěr byly všechny zkoumané jevy seřazeny podle četnosti jejich výskytu do tabulky, čímž byl získán základní popis nářečních jevů vyskytujících se v běžné mluvě obyvatel obce Pitín.

1. Ve mlýně se mele

- a) mouka
- b) múka
- c) muka
- d) móka

Zkoumaným jevem v otázce č. 1 je výskyt starého *u/ú*, které se ve východomoravských nářečích zachovalo po tvrdých, zčásti i po měkkých a bývalých měkkých souhláskách.²⁸ Tento jev patří mezi základní charakteristické znaky východomoravské nářeční skupiny.

V dotazníkové otázce se hledaný jev vyskytuje ve slově *múka* čili v možnosti b). Tuto možnost zvolilo 80 % respondentů nejmladší generace, 85 % respondentů střední generace a 85 % respondentů generace nejstarší. Dalším výrazem uváděným v dotazníku bylo spisovné slovo *mouka*, které zvolila zbylá část respondentů. Ze zkoumání tedy vyplývá, že staré *u/ú* je v nářečí obce Pitín stále zachováno, a to i přes skutečnost, že část obyvatelstva je ovlivňována mluvenou podobou spisovného jazyka.

²⁷ BĚLIČ, J. *Nástin české dialektologie*. 1.vyd. Praha: SPN, 1972.

²⁸ Srov. J. BĚLIČ, *Nástin české dialektologie*, s. 263.

2. ... vaši prarodiče auto?

- a) **majú**
- b) **majou**
- c) **majó**
- d) **mají**

Hledaným jevem je zachování starého *u/ú* ve 3. os. množ. č. (např. dělajú, nesú). Ve většině nářečí bylo staré *u/ú*, před nímž předcházela měkká nebo bývalá měkká souhláska, nahrazeno přehláskou *u/ú > i/í*.²⁹

Hledaný jev je zde zachován v možnosti a) *majú*. Tuto možnost zvolilo 72 % respondentů nejmladší generace, což je o 8 % méně než v předcházející otázce. Ostatní respondenti nejmladší generace volili možnost d) *mají*, která je shodná se spisovným jazykem. Tento pokles je možné vysvětlit například tím, že se častěji setkávají se spisovnými podobami sloves v rámci povinné školní docházky. Možnost a) *majú* dále zvolilo 85 % respondentů střední generace a 85 % respondentů nejstarší generace, tedy stejný počet dotazovaných jako v otázce č. 1. I přes pokles odpovědí s hledaným jevem v nejmladší generaci obyvatel obce Pitín, můžeme říci, že zachování starého *u/ú* ve 3. os. množ. č. je v běžné mluvě obyvatel jevem stále živým a pevně ukotveným.

3. Náš soused je

- a) **hodný člověk**
- b) **hodny člověk**
- c) **hodnej člověk**

Zkoumaným jevem je kvantita původní samohlásky *y/ý*, která v části východomoravských nářečí splynula s *i/í*, či její změna *y/ý > ej*.³⁰

²⁹ Srov. J. BĚLIČ, *Nástin české dialektologie*, s. 113.

³⁰ Srov. J. BĚLIČ, *tamtéž*, s. 263.

Drtivá většina všech dotazovaných zvolila v této otázce možnost a) *hodný člověk*. Ze střední a nejstarší generace tuto možnost volilo 100 % respondentů. V nejmladší generaci se kromě 92 % dotazovaných, kteří volili tutéž možnost, objevila 4 % respondentů volících možnost b) *hodny člověk* a 4 % respondentů volících možnost c) *hodnej člověk*. Můžeme však říci, že jde o výskyt spíše ojedinělý.

4. Nestraš mě, já se

- a) **bójím**
- b) **bójejm**
- c) **bójim**

Dotazníková otázka č. 4 se zaměřuje na zkoumání délky samohlásky *i*.

Respondenti si mohli vybrat ze tří možností. Možnost a) *bójím* zvolilo 96 % respondentů nejmladší generace, 85 % respondentů střední generace a 100 % respondentů nejstarší generace. Všichni ostatní zvolili možnost c) *bójim*, která se od dominantní podoby liší kvantitou samohlásky *i*. Pro nářečí v obci Pitín je tedy charakteristické užití podob s dlouhou samohláskou *í*.

5. ...mi tři kila mandarinek, prosím.

- a) **Dajte**
- b) **Dejte**
- c) **Déte**

Zkoumaným jevem je výskyt původní téžeslabičné skupiny *a + j*. Tautosylabická skupina *aj* je zachována pouze ve většině východomoravských nářečí a v západnějších oblastech slezských nářečí. V ostatních oblastech českých nářečí je skupina *aj* nahrazena skupinou *ej*,

v oblasti středomoravské nářeční skupiny je tautosylabická skupina *aj* nahrazena *é* (např. *déte*).³¹

Možnost a) *dajte* s tautosylabickou skupinou *aj* zvolilo 76 % respondentů nejmladší generace, 75 % respondentů střední generace a 80 % respondentů nejstarší generace. Nikdo z dotazovaných nezvolil možnost c) *déte* charakteristickou pro středomoravská nářečí, všichni ostatní volili možnost b) *dejte*, která je shodná se spisovným jazykem. Můžeme tedy říci, že zachování skupiny *aj* je v běžné mluvě obyvatel obce Pitín pevně ukotveno, a to i přes vliv mluvené podoby spisovného jazyka.

6. Nezapomeň si vzít

- a) klíč
- b) klúč
- c) klouč

Hledaným jevem je zachování nepřehlasované podoby *klúč*, což je nářeční ekvivalent spisovného slova klíč. Ve většině nářečí bylo staré *u/ú*, před kterým předcházela měkká nebo bývalá měkká souhláska, nahrazeno přehláskou *u/ú > i/i*.³² Pro oblast východomoravských nářečí je charakteristická nepřehlasovaná podoba *klúč*.³³

Možnost bez přehlásky b) *klúč* zvolilo 52 % dotazovaných z nejmladší generace, 80 % dotazovaných ze střední generace a 70 % dotazovaných z nejstarší generace obyvatel. Zbytek dotazovaných volil podobu shodnou se spisovným jazykem *klíč*. Přesto, že v nejstarší a ještě ve větší míře ve střední generaci dotazovaných obyvatel obce Pitín je nepřehlasovaná podoba *klúč* dosud zachována, je zde více viditelný generační rozdíl v běžné mluvě nejmladší generace respondentů.

³¹ Srov. J. BĚLIČ, *Nástin české dialektologie*, s. 108.

³² Srov. J. BĚLIČ, *tamtéž*, s. 114.

³³ Srov. J. BALHAR a kol., *Český jazykový atlas 5*, s. 74.

7. Postav ten pytel

a) ke koši

b) ke košu

Hledaným jevem je pronikání lokálové koncovky *-i* do dativu sg. m.³⁴ Ve srovnání s oblastí středomoravských a slezských nářečí, kde tvarovým vyrovnáváním 3. a 6. pádu pronikala dativní koncovka *-u* (*-ô/-o*) do lokálu sg. maskulin a neuter, v oblasti východomoravských nářečí zůstala lokálová koncovka *-i* (měkké sklonění) zachována. Podle domněnky Jaromíra Běliče dochází naopak k pronikání lokálové koncovky do dativu.³⁵

Variantu se zachovanou lokálovou koncovkou *-i* a) *ke koši* uvedlo 44 % respondentů nejmladší generace, 55 % respondentů střední generace a 55 % respondentů nejstarší generace. Zbytek respondentů uvedl možnost b) *ke košu* s koncovkou tvrdého sklonění, která je pro oblast východomoravských nářečí charakteristická. Z výše uvedeného tedy usuzujeme, že v běžné mluvě obyvatel obce Pitín vedle sebe existují oba tvary uvedené v dotazníkové otázce, a tak je tedy možné potvrdit domněnku Jaromíra Běliče.

8. Za chvíli se babička vrátí z

a) pola

b) pole

Zkoumaným jevem je zachování staré koncovky *-a* bez přehlásky *-a > -e* v gen. sg. Tvar bez přehlásky je charakteristický téměř pro celou oblast Moravy. Pouze na západě a severozápadě Moravy je užíván tvar s přehláskou, který si zachovává měkké sklonění.³⁶ Tvar bez přehlásky se shoduje s tvarem gen. sg. typu město, což je typ tvrdého sklonění.³⁷

Tvar bez přehlásky uvádíme v dotazníkové otázce jako možnost a) *pola*. Z nejmladší generace ji zvolilo 64 % respondentů, ze střední generace a z nejstarší generace 75 % respondentů. Ostatní respondenti volili možnost shodnou se spisovným jazykem. Opět

³⁴ Srov. J. BALHAR a kol., *Český jazykový atlas 4*, s. 110.

³⁵ Srov. J. BĚLIČ, *Nástin české dialektologie*, s. 145.

³⁶ Srov. J. BALHAR a kol., *Český jazykový atlas 4*, s. 86.

³⁷ Srov. J. BALHAR a kol., *tamtéž*, s. 86.

můžeme usuzovat, že i přes vliv spisovného jazyka zůstává nepřehlasovaná podoba v nářečí obce Pitín stále živá.

9. Roste tam pěkná

a) **jatelina**

b) **jetelina**

Zkoumaným jevem je četnost výskytu podob bez staročeské přehlásky *ä > ě.

„Této přehlásce podleho předpokládané dřívější ä, a, jež přechodně vzniklo po měkkých souhláskách jednak z a/á, za kterým nenásledovala původní tvrdá souhláska, jednak z psl. Nosovky ę, pokud se depalatalizací nezměnilo v a, á.“³⁸

Nepřehlasované formy jsou charakteristické pro oblast východomoravských nářečí, zvláště pak v kopaničářském úseku na moravsko–slovenském pomezí.³⁹

Podobu bez přehlásky a) *jatelina* zvolilo 88 % dotazovaných z nejmladší generace, 95 % dotazovaných ze střední generace a 90 % dotazovaných z nejstarší generace občanů. Jelikož zde vidíme pouze nepatrný generační rozdíl, můžeme říci, že se jedná o jev v nářečí obce Pitín silně zakotvený.

10. Na podzim dozrály

a) **jařabiny**

b) **jeřabiny**

Dotazníková otázka č. 10 je vybrána ze stejné části „Dotazníku pro nářečí moravskoslovenská“ jako otázka č. 9 a zaměřuje se na zkoumání téhož jevu. Výsledek výzkumu se však velmi liší. V této otázce zvolilo nepřehlasovanou podobu a) *jařabiny* pouze 20 % respondentů nejmladší generace, 15 % respondentů střední generace a 15 % respondentů nejstarší generace. Ostatní volili podobu přehlasovanou, která je shodná se

³⁸ BĚLIČ, J. *Nástin české dialektologie*. 1.vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1972. s. 117.

³⁹ Srov. J. BĚLIČ, tamtéž, s. 118.

spisovným jazykem. Změna *ä > ě po měkkých souhláskách je velmi stará, nepřehlasované podoby jsou v nářečích zachovány spíše na konci slov (např. kaša).

11. ... jsem se do hlavy.

- a) Uderila
- b) Udeřila

Zkoumaným jevem je zachování zbytků dřívější neexistence ř. Neexistence ř je charakteristická pro oblast kopaničářských nářečí, která těsně sousedí s naší zkoumanou oblastí.⁴⁰

Možnost a) *uderila* v dotazníku zvolilo 40 % dotazovaných z nejmladší generace, 70 % dotazovaných ze střední generace a 90 % dotazovaných z nejstarší generace. Z výzkumu je patrný generační rozdíl mezi nejmladší a střední generací i mezi střední a nejstarší generací. Můžeme tedy usuzovat, že daný jev je v nářečí obce Pitín na ústupu.

12. Co z těch ingrediencí dále děláš?

- a) Mňágám (husté těsto).
- b) Mňádžu (husté těsto).

V otázce č. 12 zkoumáme, zda dochází k vyrovnávání konjugací u sloves V. slovesné třídy mezi typy dělat a mazat. Podle Rudolfa Šrámka se na Moravě více uplatňují tvary podle vzoru mazat, a to zvláště v promluvhách s expresivním příznakem.⁴¹ Podoby podle obou vzorů se vyskytují u sloves s kořenem zakončeným na h, ch, k, g, s, z, r (např. hryzám/ hryžu, orám/ ořu,...).⁴²

⁴⁰ Srov. J. BĚLIČ, *Nástin české dialektologie*, s. 26.

⁴¹ Srov. R. ŠRÁMEK, *Přecházení některých sloves mezi typy dělat a mazat na Moravě*, s. 212.

⁴² Srov. R. ŠRÁMEK, *tamtéž*, s. 211.

Téměř u všech tázaných subjektů zvítězila podoba a) *mňágám*. Podobu podle vzoru mazat b) *mňádžu* zvolilo pouze 8 % dotazovaných občanů nejmladší generace, z čehož usuzujeme, že inklinace sloves V. slovesné třídy ke vzoru mazat není v nářečí obyvatel obce Pitín běžná.

13. ... z těchto plodů je velice zdravá.

- a) Šťáva
- b) Ščáva

Zkoumaným jevem v dotazníkové otázce č. 13 je zachování skupiny *šč*, nebo její zjednodušení *šč* > *šť*. Tato změna proběhla přibližně na celém území českých nářečí v užším smyslu. Pro ostatní nářečí je charakteristické zachování skupiny *šč* (např. *ščípat*, *(j)ešče*,...).⁴³

Variantu se zachovanou skupinou *šč* b) *ščáva* zvolilo pouze 12 % respondentů nejmladší generace, 10 % respondentů střední generace a 50 % respondentů nejstarší generace. Variantu se zjednodušenou skupinou a) *šťáva* tedy volila většina respondentů mladší a střední generace. U respondentů nejstarší generace vedle sebe existují oba tvary ve stejné míře. Skupina *šč* je tedy částečně zakotvená pouze v běžné mluvě nejstarší generace dotazovaných obyvatel obce Pitín.

14. Na pastvě se pase mladé

- a) hříbja
- b) hrjeba (hrjéba, hrijéba)
- c) hříbě

V dotazníkové otázce č. 14 se zaměřujeme na zkoumání četnosti výskytu nepřehlasovaných tvarů podstatných jmen, neboť nepřehlasované podoby některých flexivních tvarů (např. *kuřa*, *kořa*, ...) jsou charakteristické právě pro oblast východomoravských nářečí.⁴⁴

⁴³ Srov. J. BĚLIČ, *Nástin české dialektologie*, s. 65.

⁴⁴ Srov. J. BĚLIČ, *tamtéž*, s. 119.

Nepřehlasovaná varianta je v dotazníkové otázce možnost a) *hříbja*. Tuto variantu vybralo pouze 24 % respondentů nejmladší generace, 50 % respondentů střední generace a 75 % respondentů generace nejstarší. Všichni ostatní zvolili možnost c) *hříbě*. Z výzkumu je patrný výrazný rozdíl v užití daného tvaru mezi jednotlivými generacemi. Četnost užití nepřehlasovaného výrazu *hříbja* klesá.

15. Odpoledne půjdu s Petrem na

- a) třešně
- b) střešně

Zkoumaným jevem v otázce č. 15 je výskyt skupiny *stř-*, která se formovala z původních skupin *str'-*, *sr'-*, *čr'-* na počátku slov a také ve složeninách. Vývojový proces těchto skupin můžeme sledovat už v písemných památkách z přelomu 13. a 14. století a v některých nářečích pokračuje dodnes.⁴⁵ Skupina *stř-* převládá podle Jaromíra Běliče právě v oblasti východomoravských nářečí.⁴⁶

Variantu b) *střešně* v této otázce zvolilo pouze 24 % dotazovaných z nejmladší generace, ve střední generaci volilo variantu b) 50 % dotazovaných a v nejstarší generaci 85 % dotazovaných. Z toho vyplývá, že skupina *stř-* je významným způsobem zakotvena v mluvě nejstarší generace, ale v generacích mladších postupně mizí.

16. ... z vás to rozbil?

- a) Který
- b) Kerý

Zkoumaným jevem je zánik souhlásky *k* ve skupině *kt*. Tento jev je způsoben změnou způsobu artikulace a vyskytuje se v zájmených tvarech na celém území české jazykové oblasti.⁴⁷ Zkoumaný jev tedy nepatří mezi znaky charakterizující východomoravská nářečí,

⁴⁵ Srov. J. BĚLIČ, *Nástin české dialektologie*, s. 68.

⁴⁶ Srov. J. BĚLIČ, *tamtéž*, s. 69.

⁴⁷ Srov. J. BĚLIČ, *tamtéž*, s. 64.

nicméně byl vybrán z „Dotazníku pro nářečí moravskoslovenská“ za účelem bližšího popisu běžné mluvy obyvatelstva.

Většina dotazovaných zvolila v otázce č. 16 variantu b) *kery*. Jedná se o 56 % respondentů nejmladší generace, 80 % respondentů střední generace a 60 % respondentů nejstarší generace. Daný jev se tedy v běžné mluvě obyvatelstva vyskytuje nerovnoměrně. Nejvíce se objevuje v mluvě střední generace. V mluvě nejmladší a nejstarší generace se výrazně uplatňuje i druhá varianta *ktery*.

17. ... se vrátíte?

- a) **Gdy**
- b) **Hdy**
- c) **Dy**

Otázka č. 17 se zaměřuje na zkoumání užívané varianty příslovce času kdy. Respondenti měli na výběr ze tří možností. V možnosti a) *gdy* se objevuje asimilace znělosti čili přizpůsobení výslovnosti, v možnosti b) se projevuje změna $g > h$ (ve znělé podobě γ) a v možnosti c) je následný disimilační zánik (odpadnutí) γ , který je typický např. pro Vsetínsko.⁴⁸

Většina dotazovaných volila možnost a) *gdy*. Bylo to 80 % respondentů nejmladší generace, 90 % respondentů střední generace a 85 % respondentů nejstarší generace. Všichni ostatní zvolili možnost c) *dy*. Varianta *dy* se tedy v nářečí obce Pitín vyskytuje spíše výjimečně.

⁴⁸ Srov. J. BALHAR a kol., *Český jazykový atlas 5*, s. 530.

18. Pavel je ještě malý

a) skrček

b) škrček

V otázce č. 18 se zaměřujeme na zkoumání výskytu skupiny *šk*, která vznikla akomodací čili přizpůsobením artikulačního místa první souhlásky k artikulačnímu místu souhlásky druhé. Výskyt této skupiny je na celém území velmi různý.⁴⁹

Variantu b) *škrček* vybralo 48 % respondentů nejmladší generace, 80 % respondentů střední generace a 70 % respondentů nejstarší generace. Zbytek respondentů volilo variantu a) *skrček*. Jak vidíme, v mluvě nejmladší generace jsou zastoupeny podoby s oběma skupinami ve vyrovnaném poměru, kdežto v mluvě starší a střední generace převládají podoby se skupinou *šk*.

19. Můžu si to kolo

a) půjčit (-ť)

b) pučit (-ť)

c) púčit (-ť)

d) počtat (-ť)

Zkoumaným jevem je podoba nářečního ekvivalentu spisovného slova *půjčit*. Pro převážnou část východomoravských nářečí je charakteristická podoba *počtat*, jen v západní oblasti východomoravských nářečí se používá podoba *púčit*.⁵⁰

Předpokládanou variantu d) *počtat* zvolilo z nejmladší generace pouze 44 % dotazovaných, 24 % jich zvolilo variantu shodnou se spisovným jazykem a) *půjčit*, 20 % zvolilo variantu s krátkou samohláskou b) *pučit*, která je typická spíše pro severnější oblasti Moravy, a 12 % respondentů nejmladší generace zvolilo variantu c) *púčit*. Ve střední generaci pro variantu d) *počtat* hlasovalo 75 % dotázaných, pro variantu a) *půjčit* 15 % dotázaných

⁴⁹ Srov. J. BĚLIČ, *Nástin české dialektologie*, s. 67.

⁵⁰ Srov. J. BALHAR a kol., *Český jazykový atlas 2*. s. 392.

a pro variantu b) *pučit* a c) *púčit* po 5 % dotazovaných. V nejstarší generaci hlasovalo pro variantu d) *počsat* 65 % dotazovaných, pro variantu a) *půjčit* 20 % dotazovaných, pro b) *pučit* 5 % dotazovaných a pro variantu c) *púčit* 10 % dotazovaných. V Nářečí tedy nejvíce žije podoba *počsat*, dále podoba shodná se spisovným jazykem *půjčit*, u nejmladší generace pak ještě *pučit* a méně často *púčit*.

20. Přestaň mu to

a) **brát (-ť)**

b) **brat (-ť)**

Zkoumaným jevem v dotazníkové otázce č. 20 je kvantita samohlásky jednoslabičného infinitivu se slovním základem končícím na samohlásku.⁵¹ Pro východomoravská nářečí jsou charakteristické podoby s krátkou samohláskou.

Podobu s krátkou samohláskou b) *brat* volilo celkem 60 % respondentů nejmladší generace, 85 % respondentů střední generace a 80 % respondentů nejstarší generace. Ostatní respondenti volili podobu s dlouhou samohláskou a) *brát* shodnou se spisovným jazykem. Přesto, že nejmladší generace dotazovaných je z velké části ovlivněna mluvenou podobou spisovného jazyka, patří podoby jednoslabičných infinitivů s krátkou samohláskou stále k charakteristickým znakům východomoravských nářečí i nářečí v obci Pitín.

21. Kdo to

a) **zvonil?**

b) **zvónil?**

Hledaným jevem je dlouhá samohláska *ó* vyskytující se před *j* a zčásti také před *ň*, a to u sloves 4. slovesné třídy (např. *dójit*, *hónit*,...). Tento jev je typický pro celou oblast východomoravských nářečí.⁵²

⁵¹ Srov. J. BĚLIČ, *Nástin české dialektologie*, s. 135.

⁵² Srov. J. BĚLIČ, *tamtéž*, s. 139.

Variantu s hledaným jevem b) *zvónil* vybralo jen 32 % dotazovaných z nejmladší generace, 70 % dotazovaných ze střední generace a pouze 20 % dotazovaných z nejstarší generace občanů. To znamená, že variantu a) *zvonil* shodnou se spisovným jazykem volila většina dotazovaných z nejmladší a nejstarší generace občanů. Zkoumaný jev je tedy v nářečí obyvatel obce Pitín ukotven velmi nerovnoměrně. Jedná se patrně o jev, který byl v nářečí obce Pitín dříve rozšířen, ale dnes je již na ústupu.

22. Ještě nezoufej, ještě je

- a) **naděj(a)**
- b) **náděj(a)**

V otázce č. 22 se zaměřujeme na zkoumání kvantity samohlásky v podst. jm. ženského rodu.

Variantu a) *naděj(a)* zvolilo 76 % dotazovaných z nejmladší generace, dále jen 35 % dotazovaných ze střední generace a 40 % dotazovaných z nejstarší generace občanů. Vidíme tedy, že v běžné mluvě obyvatel střední a nejstarší generace je podoba s dlouhou samohláskou *náděj(a)* stále užívána. Přestože se tato podoba vyskytuje i v běžné mluvě obyvatel nejmladší generace, z výzkumu vyplývá, že je nahrazována její spisovnou variantou.

23. Obuj si gumáky, venku je

- a) **bláto**
- b) **blato**

Dotazníková otázka č. 23 je zaměřena na zkoumání délky samohlásek ve dvojslabičných podstatných jménech středního rodu. Podoby s krátkou samohláskou ve dvojslabičných podstatných jménech středního a ženského rodu a v jednoslabičných podstatných jménech mužského rodu jsou pro oblast východomoravských nářečí charakteristické.⁵³

⁵³ Srov. J. BĚLIČ, *Nástin české dialektologie*, s. 144.

Variantu shodnou se spisovným jazykem a) *bláto* vybrala pouze malá část dotazovaných. Variantu s krátkou samohláskou b) *blato* tedy vybrala většina dotazovaných, a to celkem 88 % dotazovaných z nejmladší generace, 90 % ze střední generace a 85 % dotazovaných z nejstarší generace občanů. Z výše uvedeného je zřejmé, že podoby s krátkou samohláskou ve dvojslabičných podstatných jménech středního rodu jsou v běžné mluvě obyvatel obce Pitín pevně ukotveny a patří mezi charakteristické znaky tamního nářečí.

24. Strýček šel na pastvu s

- a) **krávama**
- b) **kravama**

Zkoumaným jevem je kvantita samohlásky 7. pádu množného čísla podstatného jména kráva.

Variantu s krátkou samohláskou b) *kravama* nejvíce volili respondenti nejstarší generace. Vybralo ji 80 % dotazovaných. Respondenti střední a mladší generace častěji volili variantu a) *krávama*. Tuto variantu zvolilo 55 % dotazovaných ze střední generace a 80 % respondentů z nejmladší generace obyvatel. Je zde tedy viditelný značný generační rozdíl v užívání tvaru s krátkou samohláskou *kravama*, která se z běžné mluvy obyvatel postupně vytrácí.

Vývojově mladší varianta *krávama* „svědčí o tom, že snaha po zpravidelnění, tedy po zjednodušení morfologické soustavy, je v jazyce běžná nejen v rámci příslušného pádu, ale také v rámci paradigmatu daného výrazu.“⁵⁴

⁵⁴ BALHAR, J. *Český jazykový atlas 4*. 1.vyd. Praha: Academia, 2002. s. 290.

25. Že ti není

a) **hanba (hamba)!**

b) **haňba!**

Zkoumaným jevem je výskyt měkkého *ň* před někdejším slabým *ь*. Tendence k zachování *t', d', n'* a jejich změně v *t', d', ň* před bývalým *ь* je typická pro oblast východomoravských nářečí s výjimkou části kopaničářských nářečí.⁵⁵

Respondenti měli na výběr dvě možnosti. Možnost b) *haňba*, ve které je zachováno měkké *ň*, si vybralo 80 % respondentů nejstarší generace a 70 % respondentů střední generace, z čehož je patrná mírná klesavá tendence výskytu daného jevu už v běžné mluvě obyvatel střední generace. V nejmladší generaci dotazovaných si možnost b) *haňba* zvolilo jen 44 % dotazovaných. Zkoumaný jev tedy v běžné mluvě nejmladší generace dosud existuje, ale ve srovnání s užitím daného jevu v mluvě střední a nejstarší generace můžeme říci, že je ovlivňován mluvenými podobami spisovného jazyka.

26. Každého člověka jednou čeká

a) **smrt**

b) **smrt'**

Tendence k zachování *t', d', n'* a jejich změně v *t', d', ň* před bývalým *ь* zkoumáme také v dotazníkové otázce č. 26.

Výsledky zkoumání se však liší. Variantu s měkkým *t' b) smrt'* zvolilo 24 % respondentů nejmladší generace, 35 % respondentů střední generace a 50 % respondentů nejstarší generace, což je podstatně méně než v předchozí otázce. Měkké *t'* tedy v běžné mluvě obyvatel stále přežívá, ale z výzkumu vyplývá, že stále více podléhá střetu s mluvenou podobou spisovného jazyka.

⁵⁵ Srov. J. BĚLIČ, *Nástin české dialektologie*, s. 44.

27. Veverka seskočila

a) ze smrku

b) ze smrka

Sledujeme koncovku gen. sg. podstatného jména mužského rodu smrč. Ve spisovném jazyce patří podst. jm. smrč k tvrdým neživotným maskulinům a v gen. sg. má koncovku *-u*. Pro českou jazykovou oblast je charakteristická podoba shodná se spisovným jazykem. Na Moravě se v gen. sg. užívá koncovka životného sklonění *-a*.

Variantu typickou pro jazykovou oblast Moravy b) *ze smrka* v této otázce zvolilo 44 % dotazovaných z nejmladší generace, 55 % dotazovaných ze střední generace a 60 % dotazovaných z nejstarší generace občanů. Můžeme tedy říci, že v běžné mluvě obyvatelstva existují oba tvary vedle sebe, a potvrzuje se tak domněnka autorů Českého jazykového atlasu, že koncovka *-u* postupně proniká do východních oblastí Moravy.⁵⁶

28. Právě se vracím

a) z púti (pouti)

b) z pútě (poutě)

Zkoumaným jevem je koncovka gen. sg. podst. jm. pout'. Pro dotazníkové zkoumání jsme použili nářeční ekvivalent *pút'*, neboť ve východomoravských nářečích zůstalo zachováno staré *u/ú*. Podstatné jméno *pút'* (pout') ve svém skloňování kolísá mezi vzory píseň a kost. Pro oblast Moravy je typická koncovka *-i* čili inklinace ke vzoru kost.⁵⁷

Výsledek zkoumání uplatnění koncovky gen. sg. podst. jm. pout' v běžné mluvě obyvatel je podobný jako v předcházející otázce. Variantu a) *z púti* vybralo 52 % respondentů nejmladší generace, 55 % respondentů střední generace a 55 % respondentů nejstarší generace, ostatní vybrali variantu b) *z pútě*. Opět můžeme říci, že v běžné mluvě obyvatel obce Pitín vedle sebe existují oba tvary gen. sg. podst. jm. pout'.

⁵⁶ Srov. J. BALHAR a kol., *Český jazykový atlas 4*, s. 74.

⁵⁷ Srov. J. BALHAR a kol., *tamtéž*, s. 98.

29. Kájo, řekni to i

a) **bratrům (-um)**

b) **bratrom**

Zkoumaným jevem v otázce č. 29 je koncovka dat. pl. podst. jm. muž. rodu. Pro východomoravská nářečí je charakteristická koncovka *-om*, která se od spisovné podoby *-úm* liší kvalitativně (hláskoslovně) i kvantitativně (krátkou samohláskou).⁵⁸

Podobu s koncovkou charakteristickou pro východomoravská nářečí b) *bratrom* zvolilo v této otázce 68 % dotazovaných z nejmladší generace, 75 % dotazovaných ze střední generace a 85 % dotazovaných z nejstarší generace. Zbytek dotazovaných zvolil možnost a) *bratrům*. Z výzkumu tedy vyplývá, že koncovka *-om* v dat. pl. podst. jm. muž. rodu se v běžné mluvě obyvatel obce Pitín často vyskytuje, proto ji můžeme považovat za jeden z charakteristických znaků tamního nářečí.

30. Policie hovořila o třech

a) **chlapech**

b) **chlapoch**

c) **chlapách**

d) **chlapích (-ich)**

Hledaným jevem je koncovka lok. pl. podst. jm. muž. rodu. Pro převážnou část východomoravských nářečí je proti většinovým koncovkám *-ech*, *-ách*, *-ach* typická koncovka *-och* (*-óch*), která vznikla nejspíše vyrovnáváním podle dativní koncovky *-om*.⁵⁹

Respondenti měli na výběr ze čtyř možností. Možnost a) *chlapech* zvolilo z nejmladší generace 16 % dotazovaných, ze střední generace 20 % a z nejstarší generace 15 % dotazovaných. Možnost b) *chlapoch* s koncovkou charakteristickou pro východomoravská nářečí zvolilo 76 % respondentů nejmladší generace, 70 % respondentů střední generace a 85 % respondentů nejstarší generace. Malá část dotazovaných obyvatel, 4 % nejmladší

⁵⁸ Srov. J. BĚLIČ, *Nástin české dialektologie*, s. 156.

⁵⁹ Srov. J. BĚLIČ, *tamtéž*, s. 156.

generace, uvedla ještě možnost c) *chlapách* a možnost d) *chlapích (-ich)* uvedla 4 % dotazovaných nejmladší generace a 10 % dotazovaných střední generace. Z výzkumu tedy vyvozujeme, že lokálová koncovka plurálu podst. jm. muž. rodu *-och* je jevem v běžné mluvě obyvatel zakotveným. Část obyvatel projevila tendence skloňovat podstatné jméno s expresivním příznakem *chlap* podle tvrdého vzoru životných podst. jm. pán.

31. Chytil jsem souseda na

- a) **jabcích (jabkech)**
- b) **jabkách**
- c) **jabkoch**

Dotazníkový výzkum se v otázce č. 31 zaměřuje na podobu koncovky lok. pl. podst. jm. středního rodu. Pro většinu východomoravských nářečí je (ve shodě s mužským rodem) charakteristická koncovka *-och*.⁶⁰

V této otázce mohli respondenti vybírat ze tří možností. Možnost a) *jabcích (jabkech)* vybrala pouze 4 % dotazovaných z nejmladší generace. Možnost b) *jabkách* volila většina respondentů. Vybralo ji 76 % dotazovaných z nejmladší generace, 70 % dotazovaných ze střední generace a 60 % dotazovaných z generace nejstarší. Možnost c) *jabkoch* tedy volilo pouze 20 % respondentů nejmladší generace, 30 % respondentů generace střední a 40 % respondentů nejstarší generace. Přesto, že se zkoumaný jev v běžné mluvě obyvatel stále vyskytuje, nemůžeme říci, že by byl jevem pro nářečí v obci Pitín typickým. Jednoznačně dominantní koncovkou 6. pádu množ. č. podst. jm. středního rodu je koncovka *-ách*.

⁶⁰ Srov. J. BĚLIČ, *Nástin české dialektologie*, s. 157.

32. Jedl rybu i s

- a) **kostmi**
- b) **kost'ama**
- c) **kostima**

Sledovaným jevem je koncovka instr. pl. podst. jm. ženského rodu. Na rozdíl od severovýchodního úseku východomoravských nářečí, kde je užívána koncovka *-mi* shodná se spisovnou češtinou, a jádra oblasti kopaničářských nářečí, kde je užívána tatáž koncovka, se na zbytku území oblasti východomoravských nářečí uplatňují koncovky z bývalého dvojného čísla, zakončené na *-ma*.⁶¹

Na výběr byly tři varianty. Variantu a) *kostmi* shodnou se spisovným jazykem zvolilo 8 % dotazovaných z nejmladší generace a 10 % dotazovaných ze střední a nejstarší generace. Variantu b) *kost'ama* zvolilo z nejmladší generace 80 %, ze střední 85 % a z nejstarší generace 90 % dotazovaných. Variantu c) *kostima* zvolilo pouze 12 % dotazovaných z nejmladší a 5 % dotazovaných ze střední generace obyvatel. Z výzkumu vyplývá, že koncovka instr. pl. podst. jm. ženského rodu *-ma* má v běžné mluvě obyvatel obce Pitín dominantní postavení, a proto ji můžeme považovat za jeden z charakteristických znaků nářečí v této obci.

33. Byli tam i cizí

- a) **lidé**
- b) **ludé**
- c) **ludia**

Zkoumaným jevem v otázce č. 33 je zachování starého u/ú.⁶²

Přestože měli respondenti na výběr ze tří možností, možnost c) *ludia* vybranou jako jednu z možností z „Dotazníku pro nářečí moravskoslovenská“ nezvolil ani jeden z respondentů.

⁶¹ Srov. J. BĚLIČ, *Nástin české dialektologie*, s. 161.

⁶² Viz otázka č. 1, 2, 6.

Možnost a) *lidé* shodnou se spisovnou podobou preferovalo 40 % dotazovaných z nejmladší generace a 25 % dotazovaných z generace střední a nejstarší. Většina dotazovaných tedy volila možnost b) *ludé*. Z nejmladší generace to bylo 60 % respondentů, ze střední a nejstarší generace 75 % respondentů. Můžeme tedy říci, že zachování starého *u/ú* se zde projevuje v menší míře než v otázkách č. 1 a č. 2, ale pořád se jedná jev v běžné mluvě obyvatel pevně zakotvený.

34. Otec mluvil

- a) s tím jedním chlapem
- b) s tym jednym chlapem
- c) s tým jedným chlapem
- d) s tem jednem chlapem

Dotazníková otázka č. 34 zkoumá, zdali dochází k vyrovnávání deklinace rodových zájmen s tvrdým skloněním příd. jm. (podle dobrý).⁶³

Respondenti mohli volit mezi čtyřmi možnostmi. Možnost a) s tím jedním chlapem, která je shodná se spisovným jazykem, volilo 24 % respondentů nejmladší kategorie, 15 % respondentů střední a nejstarší generace. Možnost b) *s tym jednym chlapem* preferovalo 16 % respondentů nejmladší generace, 15 % respondentů střední generace a 10 % respondentů nejstarší generace. Nejvíce preferovanou možností byla možnost c) *s tým jedným chlapem*, kterou zvolilo 60 % dotazovaných z nejmladší generace, 70 % dotazovaných ze střední generace a 75 % dotazovaných z nejstarší generace obyvatel. Možnost d) *s tem jednem chlapem* nezvolil nikdo. Z uvedených výsledků zkoumání vyplývá, že vyrovnávání deklinace rodových zájmen s tvrdým skloněním příd. jm. (podle dobrý) se v nářečí obce Pitín vyskytuje běžně. Nezanedbatelnou část obyvatel již ale ovlivňuje mluvená podoba spisovného jazyka.

⁶³ Srov. J. BĚLIČ, *Nástin české dialektologie*, s. 178.

35. Vozík s

- a) **dvuma**
- b) **dvúma**
- c) **dvouma**
- d) **dvoma**
- e) **dvěma**

koly.

Zkoumaným jevem je podoba instr. číslovky dva. Na rozdíl od spisovného tvaru dvěma je základem všech ostatních možností stará duálová podoba gen. a lok. s koncovkou instrumentálu.⁶⁴

Nejvíce preferovanou možností respondentů nejmladší generace byla možnost a) *dvuma*. Zvolilo ji celkem 76 % dotazovaných. Druhou nejčastěji volenou možností v této generaci byla možnost e) *dvěma* shodná se spisovným jazykem, kterou zvolilo 16 % dotazovaných. Možnost b) *dvúma* a c) *dvouma* zvolila v nejmladší kategorii 4 % dotazovaných. Respondenti střední generace nejvíce preferovali možnost b) *dvúma*. Tu možnost volilo 50 % respondentů. Další v pořadí byla možnost a) *dvuma*, kterou vybralo 35 % respondentů. Nejméně respondentů střední generace zvolilo možnost e) *dvěma*, jednalo se o 15 % dotazovaných. V nejstarší generaci respondentů zvolilo možnost a) *dvuma* 40 % dotazovaných, možnost b) *dvúma* 25 % dotazovaných, možnost e) *dvěma* 30 % dotazovaných a na rozdíl od ostatních generací zvolilo 5 % dotazovaných z nejstarší generace občanů možnost d) *dvoma*. Závěrem tedy můžeme říci, že v běžné mluvě nejmladší generace je nejvíce ukotvena podoba s krátkou samohláskou *dvuma*, které v malé míře konkuruje spisovná podoba *dvěma*. V běžné mluvě obyvatel střední generace se nejvíce uplatňuje výraz *dvúma*, vedle nějž v menší míře existuje jeho varianta s krátkou samohláskou *dvuma*. Spisovný výraz *dvěma* je užíván jen okrajově. V nejstarší generaci obyvatel je užití výrazů *dvuma*, *dvúma* a *dvěma* nejvíce vyrovnáno. Častý výskyt spisovné podoby v mluvě nejstarší generace by mohl být způsoben vlivem následující spisovné varianty *koly*.

⁶⁴ Srov. J. BĚLIČ, *Nástin české dialektologie*, s. 182.

36. ...rychle pod stůl, už jde.

a) Skovaj sa

b) Skov sa

Zkoumaným jevem je podoba 2. os. sg. imperativu slovesa *schovat se*. Respondenti mohli vybírat ze dvou možností. První z možností je starší imperativ zakončený na *-aj*. Druhou z možností je podoba imperativu příklánějící se k 1. slovesné třídě typ brát.⁶⁵

Druhou možnost čili b) *skov sa* zvolilo pouze 28 % dotazovaných z nejmladší generace a 20 % dotazovaných z generace střední. Možnost a) *skovaj sa* zvolilo 72 % v tázaných z nejmladší generace a 80 % tázaných ze střední generace. Z nejstarší generace zvolilo tuto možnost 100 % dotazovaných. Z výzkumu vyplývá, že v běžné mluvě dotazovaných obyvatel je dominantní podobou 2. os. sg. imperativu slovesa *schovat se* podoba *skovaj sa*. V běžné mluvě nejstarší generace občanů je tato podoba dokonce jedinou užívanou podobou.

37. Malý Dominik právě

a) usl

b) usnúl

Zkoumaným jevem je tvar příčestí minulého sloves 2. slovesné třídy se slovním základem končícím na souhlásku. Podle Jaromíra Běliče je pro jižní skupinu východomoravských nářečí a jižnější část severní skupiny východomoravských nářečí typický tvar bez *-nu-* (např. *pohl/pohu/poheŮ*). Pro dotazník jsme vybrali tvar *ust/usu*, jež se vyskytuje řídčeji a vedle něj se vyskytuje tvar *usnúl*.⁶⁶

Variantu a) *ust* (podle vzoru tiskne) zvolilo 48 % respondentů nejmladší generace a pouze 15 % respondentů střední generace. Variantu b) *usnúl* (podle vzoru mine) tedy preferovalo 52 % respondentů nejmladší generace, 85 % respondentů střední generace a 100 % respondentů nejstarší generace. Na rozdíl od běžné mluvy nejstarší a střední generace, v níž se uplatňuje především tvar *usnúl*, v mluvě generace nejmladší vedle sebe existují oba dva tvary.

⁶⁵ Srov. J. BALHAR a kol., *Český jazykový atlas 4*, s. 474.

⁶⁶ Srov. J. BĚLIČ, *Nástin české dialektologie*, s. 269.

38. Tatínek

a) *cúfe*

b) *cúfá*

autem do garáže.

Zkoumaným jevem je časování sloves 5. slovesné třídy podle vzoru 1. slovesné třídy *maže*.

„Obecně je známo, že v nářečích na Moravě jsou tvary podle vzoru *mazat* častější než v Čechách.“⁶⁷

Tvary podle *mazat* se nejintenzivněji vyskytují v severní části východomoravských nářečí.⁶⁸

Možnost a) *cúfe* si vybralo pouze 8 % respondentů nejmladší generace, 10 % respondentů střední generace a 20 % respondentů nejstarší generace. Ostatní tázaní uvedli možnost b) *cúfá*. Přesto, že se tvar daného slovesa časovaného podle vzoru *mazat* v mluvě obyvatel vyskytuje, nemůžeme říci, že jde o jev v nářečí obyvatel ukotvený. Většina tázaných obyvatel v běžné mluvě užívá tvar slovesa *couvat* časovaného podle vzoru V. slovesné třídy *dělat*.

39. Klárka je po ránu krásně

a) **Odpočínutá**

b) **Odpočatá**

c) **Odpočítá**

d) **Odpočejtá**

e) **Odpočnutá**

Hledaným jevem je tvar přídavného jména odvozeného od slovesa *odpočinout si*.

⁶⁷ ŠRÁMEK, R. *Přecházení některých sloves mezi typy dělat a mazat na Moravě*. Sborník Matice moravské 79, 1960, s. 212.

⁶⁸ Srov. J. BĚLIČ, *Nástin české dialektologie*, s. 273.

Dotazovaní občané měli na výběr pět možností. Možnost a) *odpočinutá*, která je charakteristická pro východomoravská nářečí, preferovalo 16 % dotazovaných z nejmladší generace, 40 % dotazovaných ze střední generace a 50 % dotazovaných z nejstarší generace. Možnost b) *odpočatá*, která je odvozená od novější podoby *odpočal*⁶⁹, zvolilo v nejmladší generaci 80 % tázaných, ve střední generaci 60 % dotazovaných a v nejstarší generaci 50 % dotazovaných. Zbylá 4 % tázaných z nejmladší generace zvolila možnost e) *odpočnutá*. Závěrem můžeme říci, že zatímco v mluvě nejstarší generace občanů se ve stejné míře vyskytuje tvar přídavného jména *odpočinutá* odvozený od slovesa *odpočinout si*, jehož izoglosa pokrývá i území zkoumané obce, a tvar *odpočatá*, v mluvě nejmladší a střední generace se více uplatňuje novější tvar *odpočatá*.

40. Nemáš ani

- a) **kúsek (kousek) rozumu!**
- b) **kúska (kouska) rozumu!**

V otázce č. 40 zkoumáme četnost výskytu genitivu záporového. Užití genitivu záporového je běžné hlavně ve východnějších oblastech východomoravských nářečí.⁷⁰

Většina respondentů v této otázce zvolila možnost a) *kúsek (kousek) rozumu*. Možnost b) *kúska (kouska) rozumu*, jejíž četnost zkoumáme, vybralo 16 % respondentů nejmladší generace, 35 % respondentů střední generace a 35 % respondentů nejstarší generace. Genitiv záporový nese příznak archaičnosti a z výsledku zkoumání vidíme, že jej v běžné mluvě užívá jen část obyvatel.

⁶⁹ Srov. J. BALHAR a kol., *Český jazykový atlas 4*, s. 560.

⁷⁰ Srov. J. BĚLIČ, *Nástin české dialektologie*, s. 206.

3.3.1 Shrnutí

Zkoumané jevy jsme seřadili do následující tabulky (Tabulka č. 1) podle četnosti jejich výskytu ve všech generacích. Dostáváme tak základní popis nářečních jevů vyskytujících se v běžné mluvě obyvatel obce Pitín.

Tabulka č. 1

1. Dlouhá samohláska <i>y</i> (<i>i</i>) (<i>hodný</i>)	Otázka č. 3
2. Časování sloves V. třídy podle <i>dělat</i>	Otázka č. 12
3. Dlouhá samohláska <i>i</i> (<i>bójím</i>)	Otázka č. 4
4. Zachování podob bez přehlásky * <i>ä</i> > <i>ě</i>	Otázka č. 9
5. Krátká samohláska ve dvojslabičných podst. jm. stř. rodu.	Otázka č. 23
6. Časování sloves V. slovesné třídy podle vzoru <i>dělat</i>	Otázka č. 38
7. Asimilace znělosti (<i>gdy</i>)	Otázka č. 17
8. Podoba instr. pl. podst. jm. <i>kost</i> – <i>kostáma</i>	Otázka č. 32
9. Imperativ 2. os. sg. zakončený na – <i>aj</i>	Otázka č. 36
10. Zachování starého starého <i>ú</i>	Otázka č. 1
11. Výskyt přehlasované podoby jeřabiny	Otázka č. 10
12. Zachování starého <i>ú</i> ve 3. os. množ. č.	Otázka č. 2
13. Příčestí minulé sloves 2. slovesné třídy se slovním základem končícím na souhlásku s <i>-nu-</i> (<i>usnúl</i>)	Otázka č. 37
14. Zachování tautosylabické skupiny <i>aj</i>	Otázka č. 5
15. Koncovka <i>-och</i> v lok. pl. podst. jm. muž. rodu	Otázka č. 30
16. Zjednodušení <i>šč</i> > <i>šť</i>	Otázka č. 13
17. Koncovka <i>-om</i> v dat. pl. podst. jm. muž. rodu	Otázka č. 29
18. Krátká samohláska v jednoslabičných infinitivech (<i>brat</i>)	Otázka č. 20
19. Nepřehlasovaná koncovka <i>-a</i> v gen. sg. neuter	Otázka č. 8

20. Podoba <i>kousek rozumu</i> (bez gen. záporového)	Otázka č. 40
21. Zachování starého <i>u,ú</i> v pl. podst. jm. <i>ludé</i>	Otázka č. 33
22. Koncovka <i>-ach/ ách</i> v lok. pl. podst. jm. středního rodu	Otázka č. 31
23. Vyrovnávání deklinace rodových zájmen s tvrdým skloněním příd. jm. (podle dobrý)	Otázka č. 34
24. Výskyt nepřehlasovaných podob typů <i>klúč</i>	Otázka č. 6
25. Zachování neexistence <i>ř</i>	Otázka č. 11
26. Výskyt skupiny <i>šk</i>	Otázka č. 18
27. Zánik souhlásky <i>k</i> ve skupině <i>kt</i>	Otázka č. 16
28. Výskyt měkkého <i>ň</i> před někdejším slabým <i>ɔ</i>	Otázka č. 25
29. Zánik měkkého <i>t'</i> před bývalým slabým <i>ɔ</i>	Otázka č. 26
30. Novější tvar příd. jm. odvozeného od slovesa odpočinout si – odpočatá	Otázka č. 39
31. Výskyt podoby počat (proti spisovnému půjčit)	Otázka č. 19
32. Zánik dlouhé samohlásky <i>ó</i> před <i>j, ň</i>	Otázka č. 21
33. Skloňování podst. jm. <i>půť</i> podle vzoru <i>kost</i>	Otázka č. 28
34. Výskyt skupiny <i>stř-</i>	Otázka č. 15
35. Koncovka měkkého sklonění (<i>-a</i>) v gen. sg. podst. jm. muž. rodu	Otázka č. 27
36. Krátká samohláska v inst. pl. podst. jm. <i>kráva</i>	Otázka č. 24
37. Pronikání lok. koncovky <i>-i</i> do dat. sg. podst. jm. muž. rodu (<i>nůž, koš, ...</i>)	Otázka č. 7
38. Nepřehlasované podoby některých flexivních tvarů podst. jm. (<i>hříbja</i>)	Otázka č. 14
39. Podoba s dlouhou samohláskou (<i>náděj</i>)	Otázka č. 22
40. Podoba istr. číslovky dva – <i>dvuma</i>	Otázka č. 35

Toto pořadí se však liší od pořadí četnosti výskytu zkoumaných jevů v jednotlivých generacích⁷¹, neboť stav nářečí není v těchto generacích stejný. Nejlépe zachovaný stav nářečí vidíme v běžné mluvě nejstarší generace, drobné odchylky najdeme už u generace střední. Největší rozdíly můžeme pozorovat v běžné mluvě generace nejmladší. Některé zkoumané

⁷¹ Pořadí četnosti výskytu zkoumaných jevů v jednotlivých generacích přikládáme v příloze.

jevy se v mluvě nejmladší generace vyskytují vedle jejich spisovných variant, některé spisovným variantám podléhají, u některých se uplatňují odlišné skloňovací koncovky apod.

3.4 Část C

V poslední části dotazníku bylo všem dotazovaným subjektům předloženo 18 nářečních pojmů, ke kterým měly přiřadit správný spisovný ekvivalent. Vybírat mohly vždy ze tří možností, z nichž byla správná pouze jedna. Pro tuto část dotazníku byly vybrány pojmy, o nichž víme, že se dříve v nářečí obce Pitín vyskytovaly, ale dnes už se s nimi setkáváme méně. Výzkum třetí části dotazníku je zaměřen na pasivní slovní zásobu⁷² dotazovaných subjektů.

Nářeční pojmy byly vybírány z oblastí dříve typických pro život obyvatel obce Pitín. Jedná se o oblast zemědělství a hospodářství, příroda a každodenní život. Do oblasti zemědělství a hospodářství jsme zařadili pojmy *hrotek*, *zhyd*, *hrant*, *štrych*, *rúbat* a *réž*. Do oblasti příroda patří pojmy *kel*, *peň*, *zeliny*, *pléška/ pléšek* a *kropáček*. Do poslední oblasti týkající se každodenního života jsme zařadili pojmy *roba*, *švirgat*, *lokše*, *klécat*, *střechýl*, *chóra* a *ščičkat*.

V následujícím oddíle pojmy vyhodnotíme nejprve samostatně podle poznatků Českého jazykového atlasu 1 – 5, v němž jsou shrnuty výsledky celorepublikového plošného výzkumu od počátku 60. let minulého století. Poté předložíme výsledky našeho dotazníkového průzkumu a na závěr vyhodnotíme obsah slovní zásoby dotazovaných subjektů v jednotlivých oblastech a shrneme získané poznatky.

Hrotek

Hrotek je nářeční označení pro nádobu na dojení mléka. Spisovná varianta tohoto slova je např. dížka. Výraz hrotek se užívá na většině území Moravy a Slezska a lexikálně se výrazně odlišuje od izoglos ostatních oblastí českého jazykového území (např. dojačka, doják).⁷³

Respondenti mohli vybírat z možností malý hrot, hranatá hůl a nádoba na dojení. Správnou možnost zvolilo 48 % dotazovaných z nejmladší generace, 80 % dotazovaných ze střední generace a 100 % dotazovaných z nejstarší generace. Možnost *malý hrot*, která by

⁷² Cílem výzkumu v této části dotazníku tedy nebylo prokázání aktivního užití daných pojmů v běžné mluvě obyvatel obce Pitín.

⁷³ Srov. J. BALHAR a kol., *Český jazykový atlas* 3, s. 410.

mohla být správná za předpokladu, že bychom hledali deminutivum slova hrot, zvolilo 44 % dotazovaných z nejmladší generace a 15 % dotazovaných z generace střední. Poslední možnost *hranatá hůl* zvolilo 8 % dotazovaných z nejmladší generace a 5 % dotazovaných ze střední generace. Znalost nářečního výrazu *hrotek* souvisí s užíváním daného předmětu v domácím prostředí. S ústupem zemědělství, které dříve tvořilo značnou část obživy, tedy ustupuje i znalost předmětů používaných při jednotlivých zemědělských pracích. Zatímco všichni dotazovaní nejstarší generace, u nichž předpokládáme, že se s chovem hospodářských zvířat během svého života určitě setkali, odpověděli správně, z nejmladší generace, u kterých znalost zemědělského prostředí předpokládat nemůžeme, odpověděla správně jen necelá polovina dotazovaných.

Zhyd

Jde o nářeční označení pro drůbež. V jednotlivých nářečích se objevují rozdíly slovtvorné a rodové. Ve středním a severním úseku východomoravských nářečí se užívá podoba hyd s variantou zhyd (na Uherskobrodsku), hyda a hydina. Pojmenování vzniklo nejspíše přesmykem z původního hyzd (nářečně špína).⁷⁴

Správný ekvivalent k nářečnímu výrazu *zhyd* přiřadilo 68 % respondentů nejmladší generace a 100 % respondentů střední a nejstarší generace. Mezi respondenty nejmladší generace byla dále volena odpověď *zemřít*, kterou vybralo 28 % tázaných, a odpověď *ovád*, kterou volila zbylá 4 % tázaných v této generaci. Přestože správnou odpověď vybralo téměř 88 % všech dotazovaných občanů, přibližně jedna třetina respondentů nejmladší generace nářeční výraz *zhyd* vůbec nezná. Otázkou tedy zůstává, do jaké míry se tento výraz vyskytuje v aktivní slovní zásobě obyvatel obce Pitín.

Roba

Výraz *roba* je nářeční označení pro ženu. Tato podoba je typická pro oblast od toku Moravy na východ. Podle Českého jazykového atlasu je označení *roba* charakteristické pro starší generaci (někdy získává pejorativní odstín).⁷⁵

⁷⁴ Srov. J. BALHAR a kol., *Český jazykový atlas 3*, s. 492.

⁷⁵ Srov. J. BALHAR a kol., *Český jazykový atlas 1*, s. 72.

Tentokrát správný výraz označili všichni dotazovaní občané. Jedná se tedy o výraz ve slovní zásobě obyvatel pevně ukotvený a stále živý.

Švirgat

Švirgat je nářeční ekvivalent slovesa *šilhat*. Pro Moravu jsou typická označení se základem *švidr-* (*švirg* – hlásková obměna) oproti spisovnému *šilhat*, což je podoba typická pro českou oblast. Adjektiva odvozená od slovesa *šilhat* a jeho nářečních podob mají stejné územní rozšíření.⁷⁶

Ze tří variant *stehovat*, *šilhat* a *šlehat* vybralo správnou variantu *šilhat* 88 % respondentů nejmladší generace a 100 % respondentů generace střední a nejstarší. Variantu *stehovat* označila 4 % respondentů nejmladší generace a variantu *šlehat* označilo 8 % respondentů téže generace. Znalost významu slovesa *švirgat* tedy prokázali respondenti všech generací. Proto můžeme říci, že jde o běžný prvek slovní zásoby obyvatel.

Lokše

Nářeční označení po těstoviny, které se nejčastěji používají jako zavářka do polévky. Výraz *lokše* je hlásková varianta pojmenování *lukše*, které spolu s pojmenováním *nudle* tvoří základní pojmenování pro celé území české jazykové oblasti. Izoglosy těchto výrazů mají poměrně ostrou hranici. Hlásková varianta *lokše* je typická pro oblast Uherskobrodská a jižního Valašska.⁷⁷

Správnou možnost *nudle* zvolilo 100 % tázaných ze všech generací občanů, z čehož vyplývá, že jde o běžný nářeční výraz, který je ukotven i v jazykovém povědomí nejmladší generace občanů Pitína.

Klécat

Nářeční výraz *klécat* je lexikální variantou spisovného slovesa *kulhat*. Tato podoba je užívána v úzkém pruhu východomoravských nářečí od Uherského Brodu po Vsetín. Slovo

⁷⁶ Srov. J. BALHAR a kol., *Český jazykový atlas 1*, s. 138.

⁷⁷ Srov. J. BALHAR a kol., tamtéž, s. 206.

klécat pravděpodobně vzniklo jako c-ová varianta slova *klekati*, které původně znamenalo *poklesat v kolenou*.⁷⁸

Respondenti vybírali z možností *kývat se*, *klečēt* a *kulhat*. První z možností *kývat se* vybrala 4 % respondentů nejmladší generace. Druhou možnost *klečēt* vybrala taktéž 4 % respondentů nejmladší generace. Správnou možnost *kulhat* tedy zvolilo 92 % respondentů nejmladší generace a 100 % respondentů generace střední a nejstarší. Pasivní znalost zkoumaného výrazu opět potvrdili téměř všichni dotazovaní občané. Pouze malé množství respondentů nejmladší generace nářeční výraz *klécat* nezná.

Kel

Jde o nářeční pojmenování pro kapustu čili košťálovou zeleninu s tmavozelenými zvlněnými listy. V nářečích české jazykové oblasti se vyskytují dvě významné podoby tohoto slova. Pro Čechy je typická podoba *kapusta*, která se shoduje se spisovnou češtinou, pro Moravu je typická varianta *kél*. Izoglosa dělící tyto dva výrazy se shoduje se starou česko-moravskou hranicí. Podle F. Š. Kotta byla nářeční varianta *kél* přejata ze středohornoněmeckého dialektického slova *koele*. Varianta *kel*, která je charakteristická pro východní polovinu Moravy a Slezsko, pak vznikla krácením kmenové samohlásky.⁷⁹

Správný ekvivalent kapusta opět zvolilo 100 % tázaných z nejstarší a středná generace. Z generace nejmladší jej zvolilo 80 % tázaných, 8 % tázaných z této generace vybralo variantu *tmel* a 12 % tázaných vybralo variantů *kůl*. I přes skutečnost, že 20 % dotazovaných občanů nejmladší generace neprokazuje ani pasivní znalost výrazu *kel*, zdá se být tento výraz ve slovní zásobě obyvatel obce Pitín pevně zakotven.

Peň

Jedná se o nářeční pojmenování pro pařez. Na našem jazykovém území si můžeme všimnout nářečních rozdílů lexikálních (na většině území se pro označení pařezu objevují různá specifická pojmenování), slovotvorných (*peň* – *pňák*) i hláskových (*pařez* – *parez*). *Peň*

⁷⁸ Srov. J. BALHAR a kol., *Český jazykový atlas 1*, s. 154.

⁷⁹ Srov. J. BALHAR a kol., *Český jazykový atlas 2*, s. 82.

je typický název pro označení pařezu ve Slezsku a severnější polovině východomoravských nářečí.⁸⁰

Ze tří variant *pěna*, *pařez* a *hrouda* vybralo správný ekvivalent *pařez* 68 % dotazovaných z nejmladší generace, 90 % dotazovaných ze střední generace a 100 % dotazovaných z generace nejstarší. Další variantu *hrouda* zvolilo 10 % dotazovaných ze střední generace a 8 % dotazovaných z nejmladší generace. Z téže generace volilo ještě 24 % dotazovaných variantu *pěna*. Opět vidíme, že téměř jedna třetina dotazovaných z nejmladší generace zkoumaný výraz nezná. Pasivní znalost výrazu *peň* však neprokazuje také desetina dotazovaných ze střední generace. Domníváme se tedy, že se tento výraz z nářečí v obci Pitín pomalu vytrácí.

Zeliny

Jde o hláskoslovnou diferenciaci výrazu byliny, která označuje rostliny s léčivými účinky. Podoba zeliny se používá na východní polovině Moravy a ve Slezsku. Název pochází od psl. *zelyje, které znamenalo zelené rostlinstvo.⁸¹

Nabídnuty byly varianty *zeli*, *květiny* a *byliny*. Variantu *zeli* zvolilo 32 % respondentů nejmladší generace a 5 % respondentů střední generace. Variantu *květiny* zvolilo 20 % respondentů nejmladší generace. Správnou variantu *byliny* tedy zvolilo 48 % respondentů nejmladší generace, 95 % respondentů střední generace a opět 100 % respondentů nejstarší generace. Opět zde vidíme, že se jedná o výraz, který je znám téměř všem respondentům střední a nejstarší generace, ale více jak polovině respondentů nejmladší generace je neznámý. Můžeme tedy usuzovat, že daný výraz se v běžné mluvě již aktivně nevyskytuje.

Pléška/pléšek

Jedná se o nářeční označení pro smetanku lékařskou. Pojmenování *pléška* je typické pro střední část východomoravských nářečí. V některých oblastech se objevuje také v mužském rodě (*pléšek*). Pojmenování *pléška* je metaforického původu. Zdůrazňuje podobnost

⁸⁰ Srov. J. BALHAR a kol., *Český jazykový atlas 2*, s. 209.

⁸¹ Srov. J. BALHAR a kol., *tamtéž*, s. 240.

odkvetlého opadaného okvěti s pleší.⁸² Kromě výrazných rozdílů lexikálních se v jednotlivých nářečích objevují také rozdíly slovotvorné (*mlič* – *mličák*), v rodě (*plěška* – *plěšek*) a diferenciaci hláskové.⁸³

V tomto případě uvedla nesprávnou variantu *plech* pouze 4 % dotazovaných z nejmladší generace. Ostatní (tj. 96 % dotazovaných z nejmladší generace a 100 % dotazovaných z generace nejstarší a střední) vybrali správnou variantu *pampeliška*. Z výše uvedených výsledků vyvozujeme, že daný výraz je ve slovní zásobě dotazovaných dobře ukotven.

Hrant

Hrant je nářeční označení žlabu (většinou kameninového) pro krávy. V nářečních podobách označení pro žlab se vyskytují lexikální a hláskové rozdíly. Podoba *hrant* je typická pro jižní polovinu východomoravských nářečí a přilehlý jihozápadní úsek středomoravských nářečí.⁸⁴

Zkoumaný výraz opět pochází z okruhu pojmenování spojených se zemědělstvím. Správnou odpověď označilo 60 % tázaných z nejmladší generace, 95 % tázaných ze střední generace a 100 % tázaných z nejstarší generace. Zbylých 40 % tázaných z nejmladší generace a 5 % tázaných ze střední generace zvolilo odpověď *hrana*. Domníváme se, že tito zbylí respondenti byli ve své volbě motivováni podobností slov *hrana* a *hrant*. Nářeční výraz *hrant* se pomalu vytrácí z jazykového povědomí zvláště nejmladší generace obyvatel obce Pitín.

Štrych

Štrych je nářeční označení pro struk čili orgán pro vývod mléčné žlázy u dobytka. V nářečních podobách se objevují rozdíly lexikální, slovotvorné a hláskové. Označení *štych*, adaptované z německého *Strich*, je typické pro střední pás východomoravských nářečí a také východní část severočeských nářečí.⁸⁵

⁸² Srov. J. BALHAR a kol., *Český jazykový atlas 2*, s. 260.

⁸³ Srov. J. BALHAR a kol., *tamtéž*, s. 260.

⁸⁴ Srov. J. BALHAR a kol., *Český jazykový atlas 3*, s. 78.

⁸⁵ Srov. J. BALHAR a kol., *tamtéž*, s. 406.

Správnou odpověď *struk* označili všichni dotazovaní z nejstarší kategorie. Z generace střední ji zvolilo už jen 30 % dotazovaných a z generace nejmladší označilo tuto odpověď 36 % dotazovaných. Další volenou odpovědí bylo *pletení*⁸⁶, kterou označilo 40 % dotazovaných z nejmladší generace a 10 % dotazovaných z generace střední. Poslední variantu *shrab* označilo 24 % dotazovaných z nejmladší generace a 60 % dotazovaných z generace střední. Opět se tedy potvrzuje domněnka, že ze slovní zásoby generací, jejichž obživa již není založena na zemědělství, se výrazy spojené s tímto prostředím vytrácejí.

Střechýl

Střechýl je nářeční označení pro rampouch čili druh ledového tělesa. Výraz střechýl (a jeho varianty) je základním pojmenováním téměř pro celou oblast Moravy. Pro označení rampouchu se v nářečích objevuje množství metaforických názvů, v nichž je zdůrazněno například místo výskytu (např. střechýl), nebo tvar (cigára) atd.⁸⁷

I v této otázce odpověděli správně všichni dotazovaní z nejstarší generace. Z generace střední odpovědělo správně 90 % dotazovaných a z generace nejmladší 36 % dotazovaných. Dalším voleným výrazem byl *strašák*. Tento výraz vybralo 10 % dotazovaných ze střední generace a 24 % dotazovaných z nejmladší generace. Zbylí respondenti nejmladší generace (40 %) volili výraz *střešní okno*. Přesto, že většina obyvatel střední a starší generace prokázala znalost výrazu *střechýl*, domníváme se, že výraz *střechýl* z aktivní slovní zásoby spíše mizí, a to z toho důvodu, že velká část respondentů nejmladší generace tento výraz vůbec nezná.

Chóra

Jde o nářeční pojmenování pro kostelní kůr, což je vyvýšený prostor v kostele pro varhany a zpěváky. Podoba *chóra* je hlásková obměna slovotvorné varianty *kúra* podřazené lexému

⁸⁶ Domníváme se, že motivací k této volbě může být podobnost nespisovného výrazu štrikovat se slovem štrych.

⁸⁷ Srov. J. BALHAR a kol., *Český jazykový atlas 2*, s. 374.

kúr. Pojmenování pochází z latiny. Podoba *chóra* je typická pro oblast, ve které se nachází i obec Pitín.⁸⁸

Znalost správného významu nářečního výrazu *chóra* prokázalo 100 % dotazovaných z nejstarší a střední generace dotazovaných a 72 % dotazovaných z nejmladší generace. Dalším voleným výrazem mezi respondenty nejmladší generace byla *nemoc*⁸⁹, kterou vybralo 24 % dotazovaných, a *hora*, kterou vybrala 4 % dotazovaných. Znalost tohoto výrazu předpokládáme především u občanů římskokatolického vyznání, neboť obec Pitín patří do oblasti, kde je římskokatolická víra aktivně, nebo alespoň tradičně udržována.

Rúbat

Jedná se o nářeční ekvivalent pro kácení stromů sekerou. Výraz je typický pro oblast mezi Vsetínem a Uherským Brodem.⁹⁰

Respondenti měli na výběr z možností *kácet*, *těžít* a *kopat*. Správnou variantu *kácet* zvolilo 84 % respondentů nejmladší generace, 90 % respondentů střední generace a 100 % respondentů nejstarší generace. Variantu *těžít* zvolilo 8 % respondentů nejmladší generace a 5 % respondentů střední generace a variantu *kopat* zvolilo stejné množství respondentů nejmladší a střední generace jako variantu předchozí. Z výzkumu je patrné, že výraz *rúbat* je dosud zakotven v jazykovém povědomí dotazovaných všech generací.

Réz

Réz je nářeční výraz pro žito. Jedná se o výraz charakteristický pro celou oblast východomoravských nářečí. Podle Českého jazykového atlasu bylo slovo *réž* v minulosti více rozšířeno. Svědčí o tom nejen ojedinělý výskyt výrazu *réž* v severočeských nářečích, ale také adjektivní část dvouslovných pojmenování jako například *režná mouka* nebo *režná sláma*, která se vyskytují i v dalších oblastech. Výraz patrně pochází z psl. *rъžъ.⁹¹

⁸⁸ Srov. J. BALHAR a kol., *Český jazykový atlas 2*, s. 406.

⁸⁹ Tato volba mohla být motivována podobností výrazu *chorá* (tj. nemocná), nebo výrazu *choroba* s výrazem *chóra*.

⁹⁰ Srov. J. BALHAR a kol., *Český jazykový atlas 2*, s. 204.

⁹¹ Srov. J. BALHAR a kol., *Český jazykový atlas 3*, s. 154.

Správnou odpověď žito opět zvolili všichni tázaní z nejstarší generace. V generaci střední správnou odpověď vybralo 75 % tázaných, 20 % tázaných zvolilo odpověď oves a 5 % tázaných označilo možnost rez. Správnou možnost vybralo z nejmladší generace 44 % respondentů, možnost oves volilo 32 % respondentů a 24 % respondentů vybralo možnost rez. Z toho vyplývá, že 100 % dotazovaných z nejstarší generace, 95 % ze střední generace a 76 % dotazovaných z nejmladší generace výraz réž zná, nebo alespoň ví, že jde o určitý druh obiloviny.

Ščičkat

Výraz *ščičkat* je nářeční ekvivalent spisovného výrazu *tahat za vlasy*. Jedná se o hláskoslovnou variantu nespisovné podoby *kyčkat* užívané na Valašsku. Varianta *ščičkat* přesahuje na jih až na Kopanice.⁹²

Správný význam k výrazu *ščičkat* přiřadilo 76 % dotazovaných z nejmladší generace, 95 % dotazovaných ze střední generace a 100 % dotazovaných z generace nejstarší. Ostatní uvedli, že výraz *ščičkat* znamená *škytat*. Jedná se o 24 % respondentů nejmladší generace a 5 % respondentů střední generace. Opět zde vidíme, že daný výraz ze slovní zásoby nejmladší generace pomalu mizí.

Kropáček

Kropáček je nářeční výraz označující prvosenku čili bylinu rodu *Primula*. Izoglosa nářečního ekvivalentu *kropáček* se táhne v úzkém pruhu podél moravsko-slovenských hranic. Název prvosenka v nářečích nenajdeme, neboť byl přejat z polštiny až poté, co se rozšířil název petrklíč. Pro označení prvosenky existuje mnoho regionalismů. Největší areál výskytu má *kropáček*. Jedná se o oblast Vsetínska, Holešovska a úzkého pásu podél moravsko-slovenských hranic. Název metaforického původu vznikl na základě podobnosti s *kropáčem*, který se používá na kropení svěcenou vodou. Jedná se tedy o formální deminutivum.⁹³

Poslední výraz třetí části celého dotazníku je jediným výrazem, který neurčili správně všichni dotazovaní z nejstarší generace. Převážná část sice odpověděla správně, ale 5 %

⁹² Srov. J. BALHAR a kol., *Český jazykový atlas 1*, s. 128.

⁹³ Srov. J. BALHAR a kol., *Český jazykový atlas 2*, s. 278.

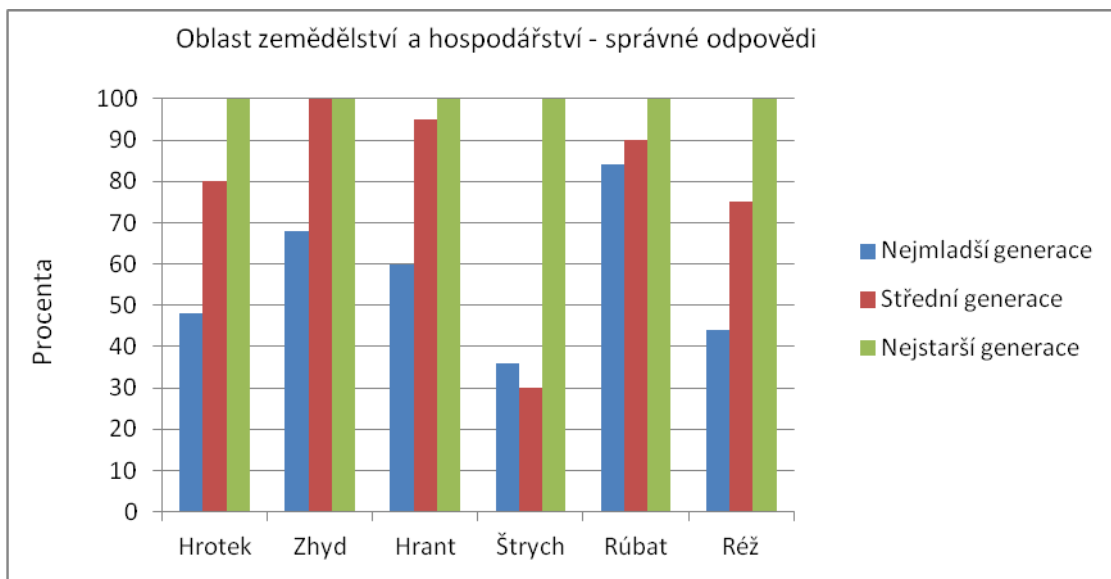
dotazovaných zvolilo odpověď *nádoba na svěcenou vodu*.⁹⁴ Tuto odpověď také uvedlo 5 % dotazovaných ze střední generace a 8 % dotazovaných z nejmladší generace. Z této generace uvedlo ještě 20 % dotazovaných výraz *kropicí konev*. Správnou odpověď tedy zvolilo 95 % dotazovaných z nejstarší a střední generace a 72 % dotazovaných z generace nejmladší. Na rozdíl od slovní zásoby nejstarší a střední generace dotazovaných, kde je znalost zkoumaného výrazu prokázána ve stejné míře, ze slovní zásoby nejmladší generace tento výraz pomalu mizí.

3.4.1 Zhodnocení slovní zásoby v jednotlivých oblastech

Výše uvedené pojmy můžeme rozdělit do tří oblastí. První z nich je oblast zemědělství a hospodářství, kam patří pojmy *hrotek*, *zhyd*, *hrant*, *štrych*, *rúbat* a *réž*. Srovnáme – li správné odpovědi jednotlivých generací (Graf 9), vidíme, že znalost těchto pojmů se mezi jednotlivými generacemi velmi liší. Zatímco všichni respondenti nejstarší generace znali správný význam všech předložených pojmů, už v generaci střední vidíme určitý posun. Nejvíce problémovým pojmem pro respondenty střední generace se stal pojem *štrych*. U ostatních pojmů odpověděli správně alespoň tři čtvrtiny dotazovaných. Nejmenší znalost pojmů z oblasti zemědělství a hospodářství prokázali respondenti nejmladší generace. Nejznámějším slovem pro respondenty této generace bylo slovo *rúbat*, jehož význam znalo více než 80 % dotazovaných. Nejméně známými slovy byla slova *hrotek*, *réž* a *štrych*, jejichž význam znala méně než polovina respondentů této generace.

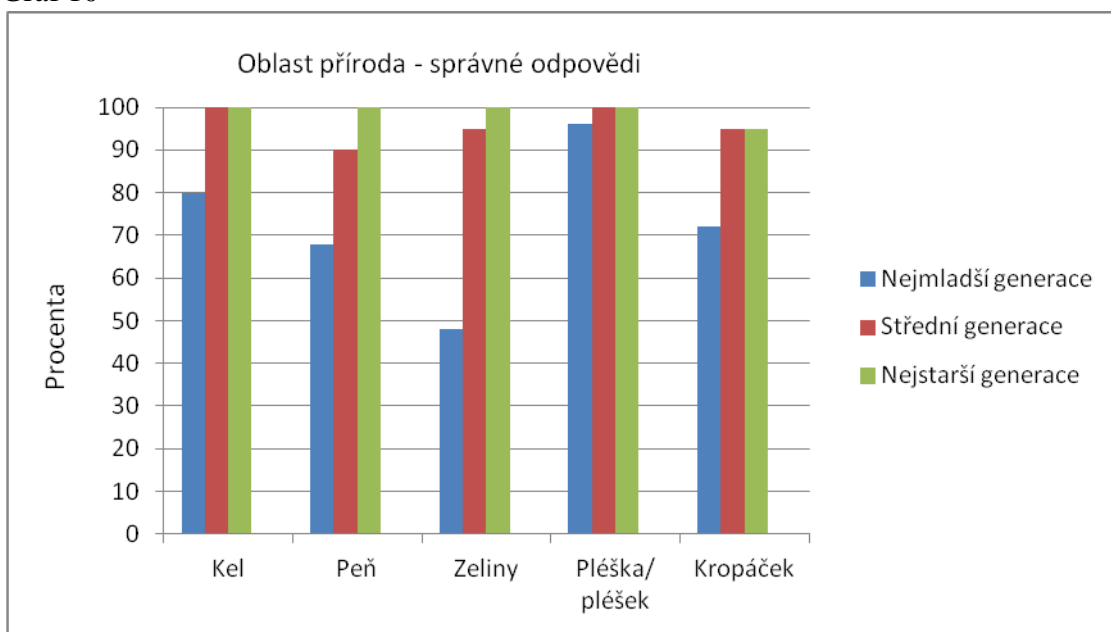
⁹⁴ Pravděpodobně jde o záměnu zkoumaného výrazů *kropáček* s nářečním označením *nádoby na svěcenou vodu* – *kropenka*.

Graf 9

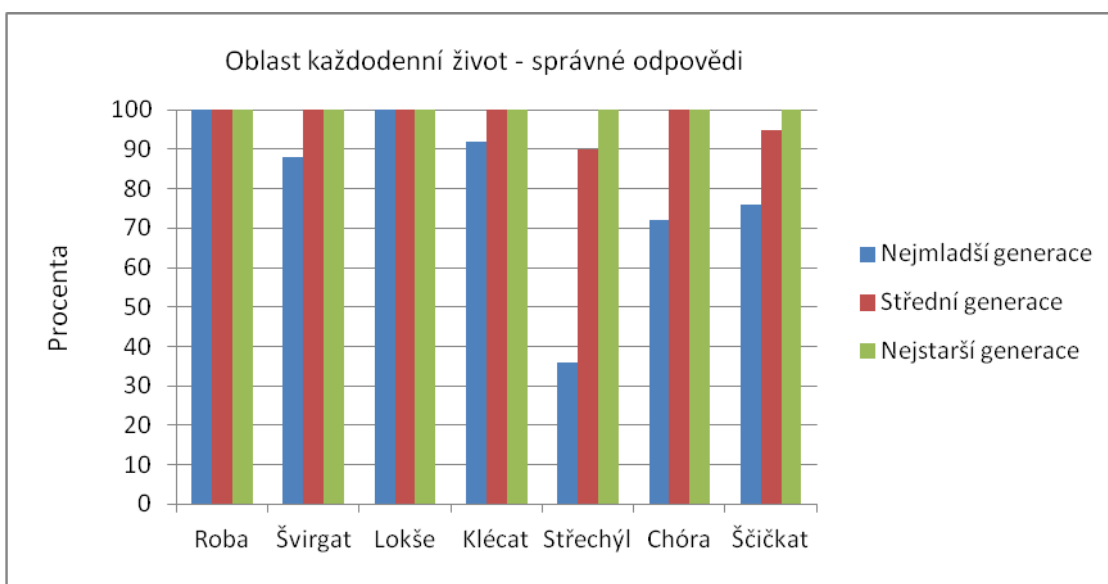
Další oblast zahrnuje pojmy související s přírodou (Graf 10). Patří sem slova *kel*, *peň*, *zeliny*, *pléška/ pléšek* a *kropáček*. Na rozdíl od předchozí oblasti zde nejsou velké rozdíly v odpovědích nejstarší a střední generace. Většina respondentů těchto generací prokázala znalost všech pojmů z této oblasti. Pro respondenty nejmladší generace bylo nejméně známým slovo *zeliny*. Toto slovo znala méně než polovina dotazovaných. Přesto můžeme říci, že nářeční pojmy z oblasti příroda jsou známy i nejmladší generaci respondentů.

Graf 10

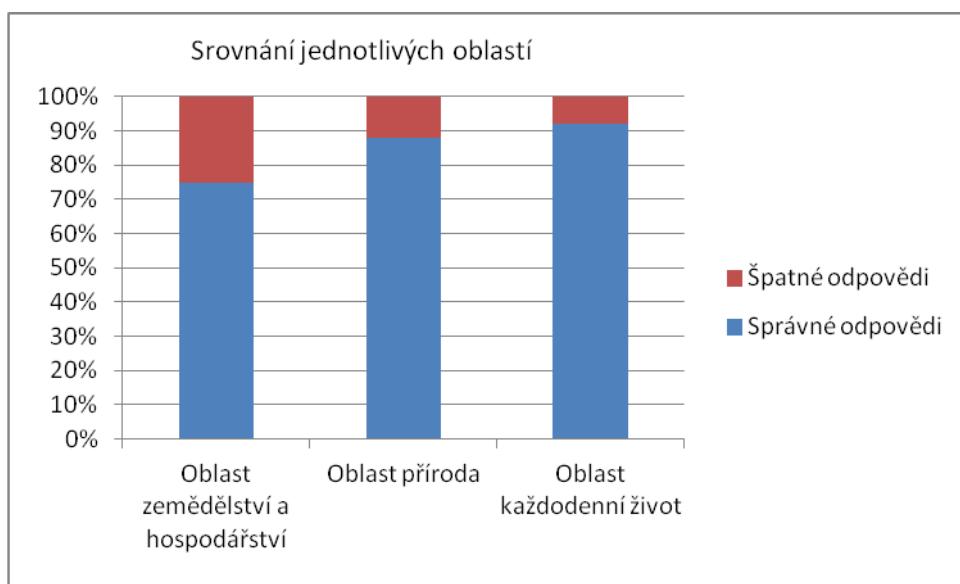
Pojmy poslední oblasti se vztahují ke každodennímu životu (Graf 11). Do této oblasti patří slova *roba*, *švirgat*, *lokše*, *klécat*, *střechýl*, *chóra* a *ščičkat*. Srovnáme – li správné odpovědi všech generací, opět vidíme, že odpovědi respondentů nejstarší a střední generace se téměř neliší. Taktéž většina respondentů nejmladší generace prokázala znalost pojmů z této oblasti. Jediným slovem, které znalo pouze 36 % respondentů této generace, bylo slovo *střechýl*.

Graf 11

Nejlepší znalost nářečních pojmů prokázali respondenti v oblasti každodenní život (Graf 12). Naopak nejméně znali nářeční pojmy z oblasti zemědělství a hospodářství. Nářeční pojmy této oblasti už se v běžné mluvě obyvatel obce Pitín téměř nevyskytují, neboť zemědělství a chov hospodářských zvířat už není neodmyslitelnou součástí života většiny obyvatel Pitína, ale je udržováno pouze v některých rodinách.

Graf 12

Shrneme-li poznatky získané ve třetí části dotazníku, dojdeme k závěru, že většina obyvatel obce Pitín nářeční výrazy ze třetí části dotazníku zná. Domníváme se, že většina daných výrazů patří i do běžné mluvy obyvatel, neboť jejich znalost prokázala i velká část obyvatel nejmladší generace, kteří se s danými výrazy mohli setkat právě v běžné mluvě svých rodičů, prarodičů a případně i vrstevníků.

Dále můžeme říci, že se z nářečí pomalu vytrácejí pojmy související s oblastí zemědělství a hospodářství. Tato oblast dříve patřila do běžného života obyvatel Pitína. Chov hospodářských zvířat a práce na poli byla významnou částí obživy mnoha místních rodin. Dnes už většina obyvatel za prací dojíždí do okolních měst a hospodářství uchovává pouze omezený počet rodin.

Přesto, že většina respondentů prokázala znalost předložených nářečních pojmů, můžeme říci, že se tyto pojmy ze slovní zásoby střední generace a především nejmladší generace pomalu vytrácejí. To však může být způsobeno například tím, že mezi tázanými subjekty se vyskytují také občané, kteří v Pitíně nežijí od narození nebo jejichž rodiče z Pitína nepocházejí, a tudíž se nesetkali se všemi předloženými nářečními pojmy.

4 Závěr

Cílem naší práce bylo zhodnotit vývoj nářečí v obci Pitín pomocí komparační analýzy mluvy tří generací obyvatel této obce. Východiskem byla analýza běžné mluvy nejstarších obyvatel obce, u nichž jsme předpokládali nejzachovalejší stav nářečí.

Pro výzkum byla zvolena dotazníková metoda. Výchozím zdrojem pro tvorbu našeho dotazníku se stal standardizovaný „Dotazník pro nářečí moravskoslovenská“, z něhož byly vybrány klíčové otázky pro náš dotazník. Mezi respondenty byli vybráni nejen starousedlíci, ale i obyvatelé, kteří z obce Pitín nepocházejí, neboť jejich mluva je ve vzájemné interakci s mluvou starousedlých obyvatel. Dotazník vyplnilo celkem 65 respondentů, mezi nimi převažovaly ženy. Většina respondentů žije v Pitíně od narození a pochází z prostředí, v němž je nářečí běžně užíváno, a to hlavně v domácím prostředí a v hovoru se staršími lidmi. Většina rodičů těchto respondentů taktéž pochází z Pitína.

Při analýze výskytu jednotlivých nářečních jevů v mluvě obyvatel se potvrdil náš předpoklad, že nejlépe zachovaný stav nářečí nalezneme v běžné mluvě nejstarší generace obyvatel Pitína. Ze všech zkoumaných jevů v části B se nadpoloviční většinou hlasů v této generaci nepotvrdil pouze výskyt skupiny *šč*, výskyt měkkého *t'* před bývalým slabým *ɔ*, výskyt staršího tvaru přídavného jména *odpočinut*, dlouhá samohláska *ó* před souhláskou *ň* a podoba instrumentálu číslovky dvě. Nejednotnost se projevila také ve skloňovacích koncokách podstatných jmen, kde nářečním podobám konkurují podoby spisovné. V generaci střední nalézáme stav nářečí také velmi dobře zachován. Jako u nejstarší generace dochází i u generace střední k vyrovnávání skloňovacích koncovek podstatných jmen podle mluvené podoby spisovného jazyka. Skupina *šč* a měkké *t'* před bývalým slabým *ɔ* už se téměř neuvžívá. Mluva nejmladší generace obyvatel obce Pitín podléhá největšímu vlivu mluvené podoby spisovného jazyka. Poměrně dobře jsou zachovány nářeční jevy, které jsou pevně ukotveny v ostatních generacích. Podobně jako v mluvě střední generace se téměř neuplatňuje skupina *šč* a měkké *t'* před bývalým slabým *ɔ*, zaniká měkké *ň* před někdejším slabým *ɔ*, daleko méně se zachovává neexistence *ř* a zjednodušuje se skupina *stř* > *tř*. Také skloňovací koncovky podstatných jmen podléhají vlivu mluvené podoby spisovného jazyka.

Ve třetí části dotazníku jsme analyzovali pasivní slovní zásobu zkoumaných subjektů. Jednotlivé nářeční pojmy byly vybrány z oblastí: zemědělství a hospodářství, příroda a každodenní život. Respondentům všech generací byly poměrně dobře známy pojmy

z oblasti přírody a každodenního života. Pojmy z těchto oblastí dobře znali i respondenti nejmladší generace, což dosvědčuje, že se jedná o pojmy užívané aktivně v běžné mluvě obyvatel starších generací, odkud je respondenti nejmladší generace znají. Pojmy z oblasti zemědělství a hospodářství byly respondentům nejmladší generace známy nejméně. Domníváme se, že v důsledku změny způsobu života, který už není závislý na zemědělství a chovu hospodářských zvířat, se tyto pojmy z běžné mluvy obyvatel obce Pitín postupně vytráť.

Z našeho průzkumu vyplývá, že nářečí v obci Pitín pozvolna upadá. Již v mluvě obyvatel nejstarší generace nalézáme odchylky od stavu popsaném v odborných publikacích. Drobnější rozdíly jsou patrné i mezi běžnou mluvou střední generace a nejstarší generace. Největší rozdíly pak vykazuje mluva nejmladší generace obyvatel Pitína. Příčinou těchto rozdílů může být například neukončená formace jazykového povědomí, vliv mluvené podoby spisovného jazyka, vliv médií, nebo postupná nivelizace. Předmětem dalšího zkoumání by tedy mohl být například původ jednotlivých vlivů působících na mluvu obyvatel nejmladší generace, nebo hlubší bádání v oblasti námi zpracované problematiky.

Anotace diplomové práce

Příjmení a jméno: Hanzalíková Jana

Katedra: českého jazyka a literatury PdF UP Olomouc

Název práce: Vývoj nářečí v obci Pitín

Vedoucí práce: PhDr. Hana Marešová, Ph.D.

Počet stran: 70

Počet příloh: 5

Počet titulů použité literatury: 28

Klíčová slova: Charakteristika nářečí
 Rozdělení českých nářečí
 Východomoravská nářečí
 Zlínské různorečí
 Vývoj nářečí

Resumé

Diplomová práce zkoumá vývoj nářečí v obci Pitín. Do výzkumu byly zahrnuty tři generace obyvatel obce Pitín. Věkové rozpětí nejmladší generace je 6-24 let, střední generace 25-54 let a nejstarší generace 55 a více let. Z výzkumu vyplývá, že nářečí je aktivně užíváno ve všech generacích obyvatel, přesto však některé nářeční jevy z běžné mluvy obyvatel mladších generací pomalu mizí.

Literatura a prameny

- BALHAR, J. a kol. *Český jazykový atlas 1*. 1.vyd. Praha: Academia, 1993. ISBN 80-200-0014-3.
- BALHAR, J. a kol. *Český jazykový atlas 2*. 1.vyd. Praha: Academia, 1997. ISBN 80-200-0574-9.
- BALHAR, J. a kol. *Český jazykový atlas 3*. 1.vyd. Praha: Academia, 1999. ISBN 80-200-0654-0.
- BALHAR, J. a kol. *Český jazykový atlas 4*. 1.vyd. Praha: Academia, 2002. ISBN 80-200-0921-3.
- BALHAR, J. a kol. *Český jazykový atlas 5*. 1.vyd. Praha: Academia, 2005. ISBN 80-200-1339-3.
- BARTOŠ, F. *Dialektologie moravská. 1. díl, Nářečí slovenské, dolské, valašské a lašské*. Brno: Matice Moravská, 1886.
- BĚLIČ, J. – KRÍSTEK, V. *Moravskoslovenská nářečí*. Olomouc: Studijní a lidov ýchovný ústav kraje Olomouckého, 1954.
- BĚLIČ, J. *Nástin české dialektologie*. 1.vyd. Praha: SPN, 1972.
- BĚLIČ, J. *Přehled nářečí českého jazyka*. Praha: SPN, 1971.
- BRNĚNSKÝ DIALEKTOLOGICKÝ KOLEKTIV. *K diferenciaci moravskoslovenských nářečí a k jejich vztahu k českému národnímu jazyku*. Brno: Sborník prací filosofické fakulty, 1954.
- CUŘÍN, F. A KOL. *Vývoj českého jazyka a dialektologie*. 3.vyd. Praha: SPN, 1975.
- DAŇHELKA, J. *Materiály k studiu slovenštiny, staroslovenštiny, srovnávací mluvnice slovanských jazyků, historické mluvnice češtiny a dialektologie*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1965.
- HARTMANOVÁ, V. a kol. *Pravidla českého pravopisu*. 6.vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2003. ISBN 80-7182-145-4.
- HOLOUŠOVÁ, D. - KROBOTOVÁ, M. *Diplomové a závěrečné práce*. 2.vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2008. ISBN 80-244-1237-3.
- HOLUB, Z. *Dialektologická praktika*. 1.vyd. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 1996. ISBN 80-7040-163-X.
- HRDOUŠEK, V. *Bílé Karpaty: turistický průvodce*. Uherské Hradiště: L.V. Print, 1999.

- CHLOUPEK, J. *Diferenciace východomoravských nářečí*. Vlastivědný věstník moravský 14, 1959.
- JAŠEK, A. *Světlovská knížka*. Bojkovice: Městský úřad Bojkovice, 2003. ISBN 80-239-5011-8.
- KOLAŘÍK, J. *Současná běžná mluva obyvatel v Napajedlích*. 1.vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1998. ISBN 80-7067-921-2.
- KOŘÍNEK, M. *Metody a techniky pedagogického výzkumu*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1972.
- KROBOTOVÁ, M. *Úvod do české stylistiky*. 1.vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2004. ISBN 80-244-0315-3.
- LAMPRECHT, A. *Historický vývoj češtiny*. 1.vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1977.
- MAREŠOVÁ, H. *Základy historické mluvnice*. 1.vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2008. ISBN 978-80-244-2028-8.
- ŠEMBERA, A. V. *Základové dialektologie československé*. Vídeň: vlastní náklad, 1864.
- ŠRÁMEK, R. *Přecházení některých sloves mezi typy dělat a mazat na Moravě*. Sborník Matice moravské 79, 1960.
- TOMÁŠEK, M. *Půdy České republiky*. Praha: Česká geologická služba, 2007. ISBN 978-80-7075-688-1.
- VÁCLAVÍK, A. *Luhačovické zálesí*. 2.vyd. Luhačovice: Atelier IM ve spolupráci s Mikroregionem Luhačovské Zálesí, 2005. ISBN 80-85948-58-3.
- VLACH, J. *Uherskobrodsko*. 1.vyd. Praha: Sportovní a turistické nakladatelství, 1960.

Přílohy

Seznam příloh:

- **Dotazník**
- **Mapa obce Pitín a okolí**
- **Nářeční znaky - nejmladší generace**
- **Nářeční znaky - střední generace**
- **Nářeční znaky - nejmladší generace**

Dotazník

Dobrý den, prosím Vás o vyplnění dotazníku, vztahujícího se k nářečí užívaném v obci Pitín. Při vyplňování dotazníku, prosím, postupujte zodpovědně a zakroužkujte pouze ty odpovědi, které se Vám zdají *být* opravdu správné.

Výsledky dotazníku ovlivní mé stanovisko k dané problematice a zároveň budou sloužit jako podkladový materiál k mé diplomové práci.

Předem Vám děkuji!

Jana Hanzalíková, studentka PdF Univerzity Palackého v Olomouci.

Dotazník je anonymní.

Část A

Zakroužkujte správné odpovědi. (u otázky může být i více řešení)

1. Jakého jste pohlaví?
 - a) Muž
 - b) Žena
2. Je Vám mezi
 - a) 6 – 14 lety
 - b) 15 – 24 lety
 - c) 25 – 39 lety
 - d) 40 – 54 lety
 - e) 55 – 69 lety
 - f) 70 a více.
3. Žijete v obci Pitín od narození
 - a) Ano
 - b) Ne
4. Pochází (pocházeli) Vaši rodiče také z obce Pitín?
 - a) Ano
5. Nářečím hovoří (hovořili)
 - a) Moji rodiče
 - b) Moji prarodiče
 - c) Moji kamarádi
 - d) Můj učitel
6. Nářečí používám
 - a) Ve škole
 - b) Doma
 - c) Na úřadě
 - d) V hovoru se staršími
 - e) Nikdy
7. Nářečí rozumím
 - a) Dobře
 - b) Trochu
 - c) Vůbec

Část B

Zakroužkujte odpovědi podle toho, jaké výrazy používáte v běžné řeči. (Pouze jedno řešení.)

1. Ve mlýně se mele

- a) Mouka
- b) Múka
- c) Muka
- d) Móka

2. ... vaši prarodiče auto?

- a) Majú
- b) Majou
- c) Majó
- d) Mají

3. Náš soused je

- a) Hodný člověk
- b) Hodny člověk
- c) Hodnej člověk

4. Nestraš mě, já se

- a) Bójím
- b) Bójejm
- c) Bójim

5. ... mi tři kila mandarinek, prosím.

- a) Dajte
- b) Dejte
- c) Déte

6. Nezapomeň si vzít

- d) Klíč
- e) Klúč
- f) Klouč

7. Postav ten pytel

- a) Ke koši
- b) Ke košu

8. Za chvíli se babička vrátí z

- a) Pola
- b) Pole

9. Roste tam pěkná

- a) Jatelina
- b) Jetelina

10. Na podzim dozrály

- a) Jařabiny
- b) Jeřabiny

11. ... jsem se do hlavy.

- a) Uderila
- b) Udeřila

12. Co z těch ingrediencí dále děláš?

- a) Mňágám (husté těsto)
- b) Mňádžu (husté těsto)

13. ... z těchto plodů je velice zdravá

- a) Šťáva
- b) Ščáva

14. Na pastvě se pase mladé

- a) Hříbja
- b) Hrjeba (hrjéba, hrijéba)
- c) Hříbě (hřejbě)

15. Odpoledne půjdu s Petrem na

- a) Třešně
- b) Střešně

16. ... z vás to rozbil?

- a) Který
- b) Kerý

17. ... se vrátíte?

- a) Gdy
- b) Hdy
- c) Dy

18. Pavel je ještě malý

- a) Skrček
- b) Škrček

19. Můžu si to kolo

- a) Půjčit(-ť)
- b) Pučit(-ť)
- c) Púčit(-ť)
- d) Poščat(-ť)

20. Přestaň mu to

- a) Brát(-ť)
- b) Brat(-ť)

21. Kdo to

- a) Zvonil
- b) Zvónil?

22. Ještě nezoufej, ještě je

- a) Naděj(a)
- b) Náděj(a)

23. Obuj si gumáky, venku je

- a) Bláto
- b) Blato

24. Strýček šel na pastvu s

- a) Krávama
- b) Kravama

25. Že ti není

- a) Hanba (hamba)
- b) Haňba!

26. Každého člověka jednou čeká

- a) Smrt
- b) Smrť

27. Veverka seskočila

- a) Ze smrku
- b) Ze smrka

28. Právě se vracím

- a) Z púti (pouti)
- b) Z pútě (poutě)

29. Kájo, řekni to i

- a) Bratrům(-um)
- b) Bratrom

30. Policie hovořila o třech

- a) Chlapech
- b) Chlapoch
- c) Chlapách
- d) Chlapích(-ich)

31. Chytil jsem souseda na

- a) Jabcích (jabkech)
- b) Jabkách
- c) Jabkoch

32. Jedl rybu i s

- a) Kostmi
- b) Kostáma
- c) Kostima

33. Byli tam i cizí

- a) Lidé
- b) Ludé
- c) Ludia

34. Otec mluvil

- a) S tím jedním chlapem
- b) S tym jednym chlapem
- c) S tým jedným chlapem
- d) S tem jednem chlapem

35. Vozík s

- a) Dvuma
- b) Dvúma
- c) Dvouma
- d) Dvoma
- e) Dvóma
- f) Dvěma

koly.

36. ... rychle pod stůl, už jde.

- a) Skovaj sa
- b) Skov sa

37. Malý Dominik právě

- a) Usl
- b) Usnúl

38. Tatínek

- a) cúfe
- b) cúfá

autem do garáže.

39. Klárka je po ránu krásně

- a) Odpočínutá
- b) Odpočatá
- c) Odpočítá
- d) Odpočejtá
- e) Odpočnutá

40. Nemáš ani

- a) kousek (kúsek) rozumu!
- b) Kúska (kouska) rozumu!

Část C

Zakroužkujte správnou odpověď dle vlastního uvážení. (Pouze jedna správná odpověď.)

Hrotek	a) Malý hrot	b) Hranatá hůl	c) Nádoba ba dojení
Zhyd	a) Drůbež	b) Ovád	c) Zemřít
Roba	a) Robotnice	b) Žena	c) Práce
Švirgat	a) Stehovat	b) Šilhat	c) Šlehat
Lokše	a) Nudle	b) Domácí obuv	c) Koňské postroje
Klécat	a) Kývat se	b) Klečet	c) Kulhat
Kel	a) Kapusta	b) Tmel	c) Kůl
Peň	a) Pěna	b) Pařez	c) Hrouda
Zeliny	a) Zelí	b) Květiny	c) Byliny
Pléška/pléšek	a) Pampeliška	b) Plech	c) Mince
Hrant	a) Hrana	b) Talíř	c) Žlab pro krávy
Štrych	a) Pletení	b) Shrab	c) Struk
Střechýl	a) Střešní okno	b) Strašák	c) Rampouch
Chóra	a) Hora	b) Vyvýšený zadní část kostela	c) Nemoc
Rúbat	a) Kácet	b) Těžít	c) Kopat
Réz	a) Žito	b) Oves	c) Rez
Ščičkat	a) Tahat za vlasy	b) Škytat	c) Krčit papír
Kropáček	a) Kropicí	b) Nádoba na svěcenou vodu	c) Prvosenka jarní

Mapa obce Pitín a okolí

MAPY.CZ. <http://mapy.cz/#mm=ZTfTcP@x=141103104@y=132349952@z=10> (accessed March 29, 2011).

Nářeční znaky - nejmladší generace	Výskyt v %	Otázka č.
1. Dlouhá samohláska <i>i</i> (<i>bójím</i>)	96	4
2. Dlouhá samohláska <i>y</i> (<i>i</i>) (<i>hodný</i>)	92	3
3. Časování sloves V. třídy podle <i>dělat</i>	92	12
4. Časování sloves V. slovesné třídy podle vzoru <i>dělat</i>	92	38
5. Zachování podob bez přehlásky *ä > ě	88	9
6. Zjednodušení <i>šč</i> > <i>št'</i>	88	13
7. Krátká samohláska ve dvojslabičných podst. jm. stř. rodu.	88	23
8. Podoba <i>kousek rozumu</i> (bez gen. záporového)	84	40
9. Zachování starého starého <i>ú</i>	80	1
10. Výskyt přehlasované podoby jeřabiny	80	10
11. Asimilace znělosti (<i>gdy</i>)	80	17
12. Dlouhá samohláska v inst. pl. podst. jm. kráva	80	24
13. Podoba instr. pl. podst. jm. kost - <i>kost'ama</i>	80	32
14. Novější tvar příd. jm. odvozeného od slovesa odpočinout si - odpočatá	80	39
15. Zachování tautosylabické skupiny <i>aj</i>	76	5
16. Zjednodušení skupiny <i>stř</i> > <i>tř</i>	76	15
17. Podoba s krátkou samohláskou (<i>naděj</i>)	76	22
18. Zánik měkkého <i>t'</i> před bývalým slabým <i>ь</i>	76	26
19. Koncovka <i>-och</i> v lok. pl. podst. jm. muž. rodu	76	30
20. Koncovka <i>-ach/ách</i> v lok. pl. podst. jm. středního rodu	76	31
21. Podoba istr. číslovky dva - <i>dvuma</i>	76	35
22. Přehlasované podoby někt. flex. tvarů podst. jm. (<i>hříbě</i>)	76	14
23. Zachování starého <i>ú</i> ve 3. os. množ. č.	72	2
24. Imterativ 2. os. sg. zakončený na - <i>aj</i>	72	36
25. Zánik dlouhé samohlásky <i>ó</i> před <i>j, ň</i>	68	21
26. Koncovka <i>-om</i> v dat. pl. podst. jm. muž. rodu	68	29
27. Nepřehlasovaná koncovka <i>-a</i> v gen. sg. neuter	64	8
28. Krátká samohláska v jednoslabičných infinitivech (<i>brat</i>)	60	20
29. Zachování starého <i>u, ú</i> v pl. podst. jm. <i>ludé</i>	60	33
30. Nezachovaná neexistence <i>ř</i>	60	11
31. Vyrovnávání deklinace rodových zájmen s tvrdým skloněním příd. jm. (podle dobrý)	60	34
32. Zánik měkkého <i>ň</i> před někdejším slabým <i>ь</i>	56	25
33. Koncovka <i>-u</i> v dat. sg. podst. jm. muž. rodu (<i>nůž, koš,...</i>)	56	7
34. Koncovka tvrdého sklonění (<i>-u</i>) v gen. sg. podst. jm. muž. rodu	56	27
35. Zánik souhlásky <i>k</i> ve skupině <i>kt</i>	56	16
36. Změna skupiny <i>šk</i> > <i>sk</i>	52	18
37. Skloňování podst. jm. <i>půt'</i> podle vzoru <i>kost</i>	52	28
38. Výskyt nepřehlasovaných podob typů <i>klíč</i>	52	6
39. Příčestí minulé sloves 2. slovesné třídy se slovním základem končícím na souhlásku s <i>-nu-</i> (<i>usnul</i>)	52	37
40. Výskyt podoby počat (proti spis. půjčit)	44	19

Nářeční znaky - střední generace	Výskyt v %	Otázka č.
1. Dlouhá samohláska <i>y</i> (<i>i</i>) (<i>hodný</i>)	100	3
2. Časování sloves V. třídy podle <i>dělat</i>	100	12
3. Zachování podob bez přehlásky *ä > ě	95	9
4. Zjednodušení <i>šč</i> > <i>št'</i>	90	13
5. Asimilace znělosti (<i>gdy</i>)	90	17
6. Krátká samohláska ve dvojslabičných podst. jm. stř. rodu.	90	23
7. Časování sloves V. slovesné třídy podle vzoru <i>dělat</i>	90	38
8. Zachování starého starého <i>ú</i>	85	1
9. Zachování starého <i>ú</i> ve 3. os. množ. č.	85	2
10. Dlouhá samohláska <i>i</i> (<i>bójím</i>)	85	4
11. Výskyt přehlasované podoby jeřabiny	85	10
12. Krátká samohláska v jednoslabičných infinitivech (<i>brat</i>)	85	20
13. Podoba instr. pl. podst. jm <i>kost</i> - <i>kostama</i>	85	32
14. Příčestí minulé sloves 2. slovesné třídy se slovním základem končícím na souhlásku s <i>-nu-</i> (<i>usnúl</i>)	85	37
15. Imterativ 2. os. sg. zakončený na <i>-aj</i>	80	36
16. Výskyt nepřehlasovaných podob typů <i>klíč</i>	80	6
17. Zánik souhlásky <i>k</i> ve skupině <i>kt</i>	80	16
18. Výskyt skupiny <i>šk</i>	80	18
19. Zachování tautosylabické skupiny <i>aj</i>	75	5
20. Nepřehlasovaná koncovka <i>-a</i> v gen. sg. neuter	75	8
21. Výskyt podoby počtat (proti spis. půjčit)	75	19
22. Zachování starého <i>u, ú</i> v pl. podst. jm. <i>ludé</i>	75	33
23. Koncovka <i>-om</i> v dat. pl. podst. jm. muž. rodu	75	29
24. Zachování neexistence <i>ř</i>	70	11
25. Koncovka <i>-och</i> v lok. pl. podst. jm. muž. rodu	70	30
26. Koncovka <i>-ach/ ách</i> v lok. pl. podst. jm. středního rodu	70	31
27. Dlouhá samohláska <i>ó</i> před <i>j, ň</i>	70	21
28. Výskyt měkkého <i>ň</i> před někdejší slabým <i>ь</i>	70	25
29. Vyrovnávání deklinace rodových zájmen s tvrdým skloněním příd. jm. (podle dobrý)	70	34
30. Zánik měkkého <i>t'</i> před bývalým slabým <i>ь</i>	65	26
31. Podoba <i>kousek rozumu</i> (bez gen. záporového)	65	40
32. Podoba s dlouhou samohláskou (<i>náděj</i>)	65	22
33. Novější tvar příd. jm. odvozeného od slovesa <i>odpočinout si</i> - <i>odpočatá</i>	60	39
34. Pronikání lok. koncovky <i>-i</i> do dat. sg. podst. jm. muž. rodu (<i>nůž, koš, ...</i>)	55	7
35. Dlouhá samohláska v inst. pl. podst. jm. <i>kráva</i>	55	24
36. Skloňování podst. jm. <i>půt'</i> podle vzoru <i>kost</i>	55	28
37. Koncovka měkkého sklonění (<i>-a</i>) v gen. sg. podst. jm. muž. rodu	55	27
38. Nepřehlasované pdoby někt. flex. tvarů podst. jm. (<i>hříbja</i>)	50	14
39. Výskyt skupiny <i>stř-</i>	50	15
40. Podoba istr. číslovky <i>dva</i> - <i>dvúma</i>	50	35

Nářeční znaky - nejstarší generace	Výskyt v %	Otázka č.
1. Dlouhá samohláska <i>y</i> (<i>i</i>) (<i>hodný</i>)	100	3
2. Dlouhá samohláska <i>i</i> (<i>bójím</i>)	100	4
3. Časování sloves V. třídy podle <i>dělat</i>	100	12
4. Imterativ 2. os. sg. zakončený na - <i>aj</i>	100	36
5. Příčestí minulé sloves 2. slovesné třídy se slovním základem končícím na souhlásku s - <i>nu-</i> (<i>usnul</i>)	100	37
6. Zachování podob bez přehlásky * <i>ä</i> > <i>ě</i>	90	9
7. Zachování neexistence <i>ř</i>	90	11
8. Podoba instr. pl. podst. jm kost - <i>kostama</i>	90	32
9. Zachování starého starého <i>ú</i>	85	1
10. Zachování starého <i>ú</i> ve 3. os. množ. č.	85	2
11. Výskyt přehlasované podoby jeřabiny	85	10
12. Asimilace znělosti (<i>gdy</i>)	85	17
13. Koncovka - <i>och</i> v lok. pl. podst. jm. muž. rodu	85	30
14. Výskyt skupiny <i>stř-</i>	85	15
15. Krátká samohláska ve dvojslabičných podst. jm. stř. rodu.	85	23
16. Koncovka - <i>om</i> v dat. pl. podst. jm. muž. rodu	85	29
17. Zachování tautosylabické skupiny <i>aj</i>	80	5
18. Krátká samohláska v jednoslabičných infinitivech (<i>brat</i>)	80	20
19. Zánik dlouhé samohlásky <i>ó</i> před <i>j, ň</i>	80	21
20. Krátká samohláska v inst. pl. podst. jm. kráva	80	24
21. Výskyt měkkého <i>ň</i> před někdejším slabým <i>ь</i>	80	25
22. Časování sloves V. slovesné třídy podle vzoru <i>dělat</i>	80	38
23. Nepřehlasovaná koncovka - <i>a</i> v gen. sg. neuter	75	8
24. Nepřehlasované pdoby někt. flex. tvarů podst. jm. (<i>hřibja</i>)	75	14
25. Zachování starého <i>u, ú</i> v pl. podst. jm. <i>ludé</i>	75	33
26. Vyrovnávání deklinace rodových zájmen s tvrdým skloněním příd. jm. (podle dobrý)	75	34
27. Výskyt nepřehlasovaných podob typů <i>klúč</i>	70	6
28. Výskyt skupiny <i>šk</i>	70	18
29. Výskyt podoby počat (proti spis. půjčit)	65	19
30. Podoba <i>kousek rozumu</i> (bez gen. záporového)	65	40
31. Koncovka - <i>ach/ ách</i> v lok. pl. podst. jm. středního rodu	60	31
32. Zánik souhlásky <i>k</i> ve skupině <i>kt</i>	60	16
33. Podoba s dlouhou samohláskou (<i>náděj</i>)	60	22
34. Koncovka měkkého sklonění (- <i>a</i>) v gen. sg. podst. jm. muž. rodu	60	27
35. Pronikání lok. koncovky - <i>i</i> do dat. sg. podst. jm. muž. rodu (<i>nůž, koš, ...</i>)	55	7
36. Skloňování podst. jm. pút' podle vzoru kost	55	28
37. Zjednodušení <i>šč</i> > <i>št'</i>	50	13
38. Zánik měkkého <i>t'</i> před bývalým slabým <i>ь</i>	50	26
39. Novější tvar příd. jm. odvozeného od slovesa odpočinout si - odpočatá	50	39
40. Podoba istr. číslovky dva - <i>dvuma</i>	40	35

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Jana Hanzalíková
Katedra:	Českého jazyka a literatury
Vedoucí práce:	PhDr. Hana Marešová, Ph.D.
Rok obhajoby:	2011

Název práce:	Vývoj nářečí v obci Pitín
Název v angličtině:	Development of dialect in the village of Pitín
Anotace práce:	Diplomová práce zkoumá vývoj nářečí v obci Pitín. Do výzkumu byly zahrnuty tři generace obyvatel obce Pitín. Věkové rozpětí nejmladší generace je 6-24 let, střední generace 25-54 let a nejstarší generace 55 a více let. Z výzkumu vyplývá, že nářečí je aktivně užíváno ve všech generacích obyvatel, přesto však některé nářeční jevy z běžné mluvy obyvatel mladších generací pomalu mizí.
Klíčová slova:	Charakteristika nářečí Rozdělení českých nářečí Východomoravská nářečí Zlínské různorečí Vývoj nářečí
Anotace v angličtině:	The thesis examines the development of the dialect in the village of Pitín. Three generations of Pitín's inhabitants have been involved in the research. The first - youngest generation is 6-24 years old. The second generation is 25-54 years old and the third – oldest generation is 55 + (and more) years old. The research shows that dialect is actively used by the speakers of all generations. But some dialectal features slowly disappear from usual speech of younger Pitín's inhabitants.
Klíčová slova v angličtině:	Characteristics of the dialect Classification of Czech dialects East Moravian dialects Zlín dialects Development of dialects

Přílohy vázané v práci:	Dotazník Mapa obce Pitín a okolí Nářeční znaky nejmladší generace Nářeční znaky střední generace Nářeční znaky nejstarší generace
Rozsah práce:	70 stran
Jazyk práce:	Čeština